

**Reghina Dascăl
Irina Diana Mădroane
Valentina Mureșan
Andreea Pele
Andreea Șerban**

EDUCAȚIA FEMEILOR - UN ATU SAU UN RISC?





Reghina Dascăl
Irina Diana Mădroane
Valentina Mureșan
Andreea Pele
Andreea Șerban

EDUCAȚIA FEMEILOR - UN ATU SAU UN RISC?

Publicație apărută în cadrul Proiectului Grundtvig-Învățare pe tot
parcursul vieții “Is Women's Education a(t) Risk?”

Centrul Interdisciplinar de Studii de Gen, Universitatea de Vest din
Timișoara, 2013



Lifelong
Learning
Programme



Această publicație apare în cadrul Proiectului Grundtvig-Învățare pe tot parcursul vieții “Is Women's Education a(t) Risk?”
(2011-1-AT1-GRU06-04830 1)

Acest proiect a fost finanțat cu sprijinul Comisiei Europene.
Această publicație reflectă numai punctul de vedere al autorilor și Comisia nu este responsabilă pentru eventuala utilizare a informațiilor pe care le conține.

La acest proiect au colaborat din august 2011 până în iulie 2013 următorii:

Coordonator al Proiectului:

Burgenländische Forschungsgesellschaft
Research Society Burgenland
www.forschungsgesellschaft.at

Parteneri:

Debreceni Egyetem, Angol-Amerikai Intézet, Gendertudományi Központ
University of Debrecen, Institute of English and American Studies, Gender Studies Centre
<http://ieas.unideb.hu>

Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Genderová studia
Masaryk University, Faculty of Social Studies, Gender Studies Program
www.gender.fss.muni.cz

Societatea Română pentru Studii de Anglistică și Americanistică, Centrul Interdisciplinar de Studii de Gen,
Romanian Society for English and American Studies,
The Interdisciplinary Centre for Gender Studies
www.genderstudies.uvt.ro

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Centrum rodových štúdií
Comenius University Bratislava, Faculty of Philosophy, Gender Studies Centre
www.Genderstudies.fphil.uniba.sk

Ilustrații de **Daria Timiș**

CONȚINUT

INTRODUCERE / 4

**Contextul socio-politic al unei probleme:
persistența inegalităților de gen pe piața muncii / 4**

**O privire asupra pieții bănățene a muncii
din perspectiva de gen / 9**

METODOLOGIA PROIECTULUI / 13

ANALIZA INTERVIURILOR / 17

Educație și idealuri. Ce își doresc «fetele cuminți»? / 17

Studii superioare: așteptări, realizări, deziluzii / 24

Orientarea în carieră: decizii și regrete / 30

Pe piața muncii: între reușite și resemnare / 36

Armonizarea vieții personale și a carierei: un ideal? / 52

GÂNDURI DE FINAL / 56

INTRODUCERE

Prezentăm în această publicație rezultatele unei cercetări derulate în cadrul proiectului intitulat *Is Women's Education a(t) risk?* derulat sub egida Grundtvig și finanțat cu sprijinul Comisiei Europene. Cercetarea s-a desfășurat în formula unui parteneriat interregional - Austria, Cehia, Slovacia, Ungaria și România -, ceea ce ne-a permis să descoperim multe trăsături comune în profilul femeilor supra-educate și sub-angajate și/sau sub-reprezentate în mecanismele decizionale și în structurile de putere ale societăților din care fac parte. Existența acestui paradox – femeile au mai multă școală, dar câștigă mai puțin decât bărbații și sunt mai slab reprezentate în managementul de top, având și un statut vulnerabil pe piața muncii - ne obligă să sensibilizăm întru responsabilitate civică și politică pe toți cei care pot întreprinde ceva pentru ca această gravă și persistentă inegalitate de gen să fie eliminată. Metodologic, s-au folosit conceptele, metodele de colectare și analiză ale cercetării de tip calitativ, realizându-se un număr de 12 interviuri de tip „povestea vieții”, aplicând apoi conținutului acestora paradigma interpretativă în funcție de câteva arii tematice recurente. Analiza tematică a interviurilor coroborează contextual socio-politic global, european și regional prezentat în primul capitol al broșurii în legătură cu persistența disparităților de gen pe piața muncii și aduc în prim plan întrebările cadru ale cercetării noastre: Ce factori influențează decizia femeilor de a urma studii universitare? Care sunt provocările cărora trebuie să le facă față pe piața muncii absolventele cu studii superioare? Cum reușesc femeile să armonizeze responsabilitățile private și aspirațiile în planul carierei? **Studiul nostru își propune în primul rând să atragă atenția publicului larg și a unor actori sociali și politici cu putere de decizie în procesul de elaborare a politicilor publice asupra existenței unor probleme, disparități sau incongruențe între educația superioară oferită femeilor, oportunitățile de pe piața muncii și calitatea vieții femeilor cu educație universitară din regiunea Banatului.**

Contextul socio-politic al unei probleme: persistența inegalităților de gen pe piața muncii

Femeile efectuează două treimi din munca la nivel mondial și produc o jumătate din produsele alimentare din lume, potrivit agenției Femeile ONU, dar ele câștigă doar 10 la sută din venituri și dețin mai puțin de 1% din proprietatea globală. Raportul Băncii Mondiale din octombrie 2011 arată că în ultimii 25 de ani s-a înregistrat un progres semnificativ la nivel global în reducerea diferențelor între sexe în ceea ce privește educația, sănătatea și prezența pe piața muncii. Cu toate acestea, pe piața muncii se manifestă disparități flagrante, a căror eliminare nu ar duce decât la progres economic, la sporirea capitalului social și intelectual al umanității. Potrivit acestui document, **la nivel mondial femeile reprezintă 40% din piața muncii, 43%**



din forța de muncă în agricultură și peste 50% din numărul total de studenți. Autorii Raportului subliniază și precaritatea statutului femeilor pe piața muncii, constatând că 50% dintre femeile care lucrează ocupă locuri de muncă așa-zis 'vulnerabile', cum sunt cele din gospodăriile proprii, mici afaceri de familie sau cele pe cont propriu, fără garanția unui salariu, adesea fără forme legale.

În România, rata de ocupare a populației active se ridică la 59,2%, potrivit *Cercetării statistice asupra forței de muncă în gospodării*, realizată în 2011. **Cerințele Tratatului de la Lisabona, la care trebuie să se ralieze și țara noastră, prevăd însă un grad necesar de ocupare de 70%.** Per ansamblu, pentru anul 2011, **gradul de ocupare a fost mai mare pentru bărbați (65,1%, față de 52,5% pentru femei); aproape jumătate din persoanele din mediul rural nu erau angajate și majoritatea celor aflați în această situație erau femei. Altfel spus, oficial, aproape una din două femei nu are o ocupație.** Potrivit sursei citate, rata șomajului calculată de către Biroul Internațional al Muncii (BIM) a fost de 7,2 la sută, raportul de dependență economică (numărul persoanelor inactive și în șomaj ce revin la 1.000 persoane ocupate) a fost de 1.325‰, mai ridicat pentru persoanele de sex feminin (1.638‰), precum și pentru cele din mediul rural (1.362‰).

Disparitățile de gen menționate nu sunt cauzate nici de lipsa de competență a femeilor și nici de un nivel scăzut de educație formală sau de pregătire profesională. În condițiile în care în România învățământul superior trece printr-un accentuat proces de 'feminizare', **femeile deținând o pondere de peste 60% din totalul studenților români** este falsă din start orice argumentație întemeiată pe lipsă de competențe. Mai mult, această pondere ar trebui să le asigure absolventelor cu studii superioare un atu major pe piața muncii, în competiția pentru joburi într-o societate a cunoașterii, într-un tip de economie post-industrială, a serviciilor. **Datele statistice ne relevă o situație paradoxală: deși femeile au mai multă școală, ele câștigă mai puțin decât bărbații, sunt mult mai puțin prezente în managementul de top și au un statut vulnerabil pe piața muncii.** În anul 2010, 13,9% din bărbații români activi pe piața muncii aveau studii superioare, procentul în cazul femeilor fiind de 18,1%. În anii viitori este de așteptat ca această diferență să crească pe fondul numărului tot mai mare de absolvenți femei. În condițiile în care rata brută de participare a fetelor la toate nivelurile de educație este superioară celei a băieților (81,8% față de 76,5%), aproape 2/3 din fetele înscrise în clasa a XII-a continuându-și studiile (65,1%), la băieți ponderea este de 52,7%, rata de ocupare a fetelor pe piața muncii după absolvire este cu 6% mai redusă decât la băieți (*Raportul asupra stării sistemului național de învățământ în 2010*). În același timp, dacă diferența gradului de ocupare a forței de muncă dintre femei și bărbați scade la doar câteva procente în cazul persoanelor cu studii superioare, diferența este substanțială când este vorba de studii minime: în România anului 2010, 46% dintre femeile cu studii minime și 68% dintre bărbații din aceeași categorie erau angajați. În cazul persoanelor cu studii



medii, gradul de ocupare era de 61% în cazul femeilor și de 76% în cazul bărbaților.

Unul dintre principiile fondatoare ale Uniunii Europene, **„remunerare egală pentru muncă egală”** este inclus în Tratatul de la Roma din 1957. Conform unor date statistice noi publicate de Comisia Europeană cu ocazia *Zilei Europene a Egalității Salariale* (lansată de către Comisie la 5 martie 2011) rezultă că, pe teritoriul Uniunii Europene, diferențele de salarizare între femei și bărbați au fost, în medie, de 16,4% în 2011 (se confirmă o ușoară tendință descrescătoare față de anii anteriori, când procentul respectiv era de aproximativ 17% sau mai mare). *Ziua Europeană a Egalității Salariale* marchează numărul de zile suplimentare pe care femeile trebuie să le muncească pentru ca remunerația câștigată să fie echivalentă cu cea obținută de bărbați. **Astfel, la mai bine de jumătate de secol de la includerea în tratatele comunitare a principiului egalității de remunerare, o femeie din Uniunea Europeană trebuie să muncească 418 zile calendaristice pentru a câștiga cât un bărbat în 365 de zile.** Conform WageIndicator.org, diferențele salariale între bărbați și femei cresc odată cu înaintarea în vârstă: dacă până la 25 de ani diferența se menține la 15%, la peste 50 de ani, femeile câștigă 73% din salariul unui bărbat. Rata riscului de sărăcie este peste 40%, iar în cazul femeilor, factori acumulați de gen și vârstă înaintată aduc rata de sărăcie la 50%, potrivit Raportului Băncii Mondiale pe 2011.

O statistică OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) pe 2012 demonstrează că nici avansarea pe scara ierarhică în poziții de conducere nu elimină discriminarea, astfel încât **diferența salarială între femei și bărbați crește la 21% pe măsură ce femeile ajung să ocupe poziții de top management.** La nivelul UE o femeie câștigă în medie 80 de cenți pentru fiecare dolar câștigat de un bărbat; în România diferența este de 90 de cenți la 1 dolar, cele mai mari diferențe salariale în favoarea bărbaților înregistrându-se în serviciile financiare (29%), industrie (27%) și retail (16%), potrivit unui studiu INS prezentat de institutul Eurofound. **Date Eurostat actualizate în 2012 indică o diferență salarială de gen de 21% în favoarea bărbaților în sectorul de stat, în timp ce în mediul privat, inegalitatea este de doar 4,9% - cea mai mică la nivel european.** Alice Iancu, vicepreședinta Centrului de dezvoltare curriculară și studii de gen FILIA opinează că „o diferență atât de mare în domeniul public, acolo unde nu competența, ci prioritățile politice dictează politica salarială, arată că statul nu e capabil să asigure egalitatea de șanse nici în propria ogradă și că este un agent central în discriminarea femeilor”. În România, conform INS, la sfârșitul anului 2011 **un număr de 37.086 de femei aveau statutul de patron, mult sub media europeană.** Procentul de femei din Uniunea Europeană care au propriul business sau se susțin singure din punct de vedere financiar este de circa 34,4%, potrivit datelor Comisiei Europene. Nicoleta Munteanu, antreprenoare și una dintre cele 14 ambasadoare ale Uniunii Europene pentru antreprenoriatul



feminin în România observă că „în comparație cu celelalte state nu stăm foarte bine, la noi sunt sume destul de mici alocate pentru susținerea inițiativelor private feminine sau a unor programe mai generale în această direcție. E un procent foarte mic, poate că există o lipsă de curaj, de educație, femeia este privită într-un anumit mod, iar pe lângă acest lucru femeia trebuie să țină și familia, și atunci dacă nu pleacă pe picioare proprii, rămâne în sistemul public de unde este greu să plece”.

Ziua Europeană a Egalității Salariale este menită să sublinieze în același timp preocuparea reală a Comisiei Europene de a sensibiliza angajatorii din statele membre cu privire la diferențele de salarizare existente în UE și la efectele deosebit de nocive ale persistenței acestei inegalități asupra creșterii economice și a dezvoltării sustenabile. Activitățile de sensibilizare urmăresc să realizeze informarea angajatorilor, a salariaților și a părților interesate cu privire la motivele pentru care persistă diferențele salariale între femei și bărbați, precum și cu privire la modul în care acestea pot fi reduse: de la **programe de formare pentru întreprinderi și schimburi de bune practici în legătură cu acest aspect al egalității de șanse, la metodele și instrumentele de reducere a diferențelor salariale între femei și bărbați în cadrul întreprinderilor.**

Politica cotelor obligatorii a dat roade în toate țările europene unde a fost aplicată, ea ducând la o semnificativă reglare a diferențelor de gen existente înainte de aplicarea cotelor. Creșterile cele mai vizibile în termeni de puncte procentuale au fost înregistrate în Italia, care a adoptat recent o lege în materie de cote impunând ca până în 2015 în societățile cotate la bursă și în întreprinderile deținute de stat o treime a consiliilor de conducere și supraveghere să fie constituită din femei. Franța, care a introdus o lege în materie de cote în 2011, a devenit prima țară din UE în care, în toate societățile mari cotate la bursă, mai mult de o femeie ocupă o funcție importantă în consiliile de administrație. Franța a instituit o cotă de 40% până în 2017, aplicabilă în cazul membrilor executivi și neexecutivi ai consiliilor de administrație din marile întreprinderi cotate și necotate (cu cel puțin 500 de angajați și cu venituri de peste 50 de milioane EUR), cu un obiectiv intermediar de 20% până în 2014. Așa după cum aprecia și Vicepreședinta Comisiei și comisarul UE pentru justiție, Viviane Reding: „Rezultatele o demonstrează: presiunea exercitată de măsurile de reglementare dă roade. Întreprinderile încep în sfârșit să înțeleagă că, dacă doresc să rămână competitive într-o societate în curs de îmbătrânire, nu își pot permite să ignore talentul femeilor: 60% din absolvenții universităților sunt femei”. În acest sens, al promovării echilibrului de gen în consiliile de administrație ale întreprinderilor, la 14 noiembrie 2012, Comisia Europeană a adoptat un act legislativ care stabilește obiectivul minim ca 40% din funcțiile neexecutive în consiliile de administrație ale societăților cotate la bursă din Europa să fie ocupate de femei până în 2020 sau, pentru întreprinderile publice cotate, până în 2018.



Cifrele acestea sunt promițătoare, însă realitățile cotidiene ne spun că mai rămân multe de făcut. **În 25% din cele mai mari societăți din UE, nicio femeie nu ocupă o funcție importantă în consiliile de administrație, iar în ceea ce privește liderii afacerilor de top, 96 dintre cei 100 de președinți ai primelor companii din Europa sunt bărbați.**

Necesitatea menținerii unui **echilibru între viața profesională și cea privată** grevează asupra șanselor de competitivitate reală ale femeilor pe piața muncii. Recurgerea la concediu parental este o caracteristică dominant feminină, beneficiarii indemnizației pentru creșterea copilului fiind femei în proporție de 82%, conform INS. Serviciile de îngrijire a copiilor, vitale pentru accesul femeilor pe piața muncii, sunt mediocre în România. Doar 3% dintre copiii români cu vârsta sub patru ani sunt încadrați în asemenea forme de îngrijire, sub media de 13% din regiune și la mare distanță de procentul de 35% din Europa de Vest. **Pentru anul 2011 raportul cerere/ofertă în privința locurilor la grădinițele de stat din județul Timiș era 5000/356.**

Sarcinile multiple pe care femeile și le asumă în societatea românească, dar și formele fățișe sau disimulate de discriminare, adesea discriminare multiplă, vulnerabilizează oportunitățile pe piața muncii. În studiul *„Discriminarea multiplă în România”* realizat de Societatea de Analize Feministe AnA în 2008 se constata faptul că femeile tinere sunt discriminate în accesul la promovare și la formare profesională, comparativ cu bărbații tineri. Dacă la angajare, rezultatele indică o defavorizare a bărbaților tineri, la locul de muncă femeile tinere sunt mai discriminate pe criteriul de vârstă. La întrebarea „Dacă un patron ar trebui să aleagă pentru angajare dintre două persoane cu același nivel de educație și calificare, pe cine ar alege mai degrabă?” 35,2% dintre respondenți preferă un bărbat unei femei (11,7%); un bărbat tânăr (21,2%) față de o femeie tânără (15%); un bărbat cu copii (26,9%) față de o femeie cu copii (7,3%). Printre factorii care obstrucționează egalitatea de gen pe piața muncii sunt stereotipurile de gen, acea gândire ready-made, clișeizată, care scurtcircuitează o evaluare corectă, obiectivă și nediscriminatorie a persoanelor cu care angajatorii intră în contact. Confruntarea stereotipurilor și eliminarea lor sunt aducătoare de mari beneficii în orice situație și în orice companie.

Într-un top recent realizat de Forumul Economic Mondial **România se clasează pe un deloc onorant loc 41 din cele 58 de țări în care este bine să fii femeie.** Criteriile care stau la baza evaluării sunt: accesul la putere politică, educație, resurse economice, servicii medicale, joburi de top.

România este depunctată sever în toate topurile tip *gender gap* (disparități de gen) din cauza **slabei reprezentări a femeilor pe scena politică.** Potrivit ultimelor date statistice, România ocupă locul 27 din 32 de state europene în ceea ce privește procentul femeilor în Parlamentele naționale (cu alte cuvinte



locul 6 într-un top al celor mai misogine state europene). După ultimele alegeri parlamentare din România, procentul mandatelor deținute de femei s-a dublat față de prima legislatură de după 1989 - femeile dețin 68 de mandate, din totalul de 588, adică 11,5% -, însă prin comparație cu forurile legislative din restul statelor europene, nivelul de reprezentare a femeilor în Parlament este încă departe de procentul de 23,4%, media statelor europene. După alegerile din 2009, procentajul femeilor din Legislativul de la Bruxelles a ajuns la 34%, procentaj care reprezintă aproape dublul mediei femeilor cu mandat de deputat sau senator în parlamentele naționale la nivel mondial, care este de aproximativ 20%. La acest nivel, al reprezentării europene, România stă bine cu o prezență a femeilor de peste 35%, situându-se pe locul 14 din 27 de state membre UE. Această situație reprezintă încă un argument în favoarea politicii cotelor obligatorii: femeile reprezintă aproximativ 35% din PE, deoarece atât forul legislativ al UE cât și Comisia Europeană impun un nivel de reprezentare de cel puțin 30% pentru femei.

O privire asupra pieții bănețene a muncii din perspectiva de gen

Datele unor studii de gen realizate de către **APFR** (Asociația pentru Promovarea Femeii din România) pentru județul Timiș în perioada 2009-2010, în cadrul proiectului **Gender4Growth** finanțat prin Programul de Cooperare Interregională INTERREG IVC coroborează și în același timp particularizează anumite aspecte ale prezenței femeilor pe piața muncii, dar și diverși factori care blochează accesul femeilor la șanse egale de afirmare, de realizare a potențialului uman de care dispun pentru dezvoltare personală dar și pentru progresul societății în general.

În cadrul cercetării au fost incluse 25 de instituții din sectorul public care au fost analizate din perspectiva distribuției angajaților pe criteriul de gen, a distribuției funcțiilor manageriale din perspectiva de gen, a veniturilor medii pe funcții manageriale sau de execuție. Au fost de asemenea comparate din perspectiva genului grilele de remunerare, tipul contractului de muncă încheiat, nivelul studiilor angajaților, gradul de participare la cursuri de perfecționare și la promovarea pe post. Au fost analizate politicile de la nivelul instituțiilor privind sprijinirea angajaților din sectorul public la întoarcerea din concediul de îngrijire a copilului și au fost realizate interviuri cu reprezentanții instituțiilor publice pentru a evidenția condițiile de muncă ale femeilor și diferențele de tratament între cele două sexe la locul de muncă.

În timp ce femeile îi depășesc pe bărbați nu doar numeric, ci și din punctul de vedere al studiilor și al disponibilității mai mari pentru dezvoltarea profilului profesional, în sectorul public, repartizarea pe poziții de conducere este 59,64% manageri bărbați și 40,35% manageri femei (cf. **fig.1, 2, 3**). Dacă ținem cont de distribuția pe criteriul de gen a tuturor angajaților din sectorul



public există o reprezentativitate a bărbaților în pozițiile manageriale de aproximativ 142% și o reprezentativitate a femeilor în pozițiile manageriale de aproximativ 70%. (fig.4)

Fig. 1 Distribuția angajaților în instituțiile publice în funcție de gen

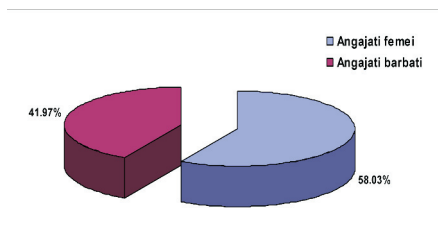


Fig.2 Distribuția managerilor din instituțiile publice în funcție de gen

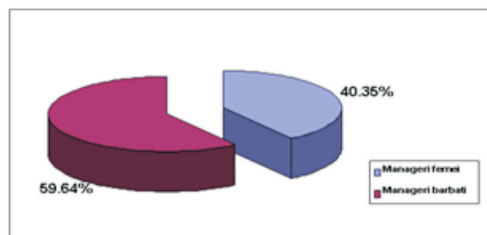


Fig. 3 Nivelul studiilor angajaților din instituțiile publice

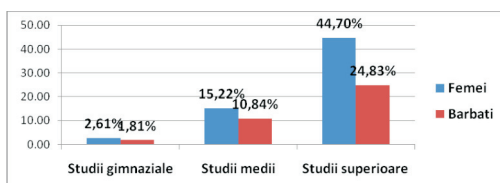
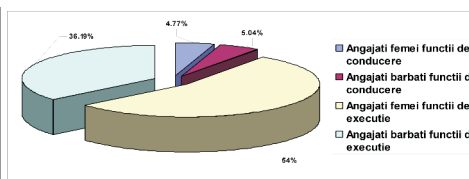


Fig.4 Distribuția angajaților instituțiilor publice pe funcții de conducere și de execuție



Deși există câteva instituții în care se constată aproape o paritate de gen la nivelul managementului, în condițiile în care marea majoritate a angajaților din aceste instituții sunt femei, se pune și în cazul lor în evidență o disponibilitate mai mare de a angaja bărbați în funcții de conducere.

Din cei 20.916 de administratori de firme (înregistrate în perioada 2006-2010 în județul Timiș, active din punct de vedere juridic la data de 15.04.2011) **un număr de doar 4.727 (reprezentând 23%) sunt administratori femei, administratorii bărbați fiind 11.751 (56%), adică dublul procentajului feminin.** Ponderea administratorilor femei variază în funcție de domeniul de activitate, ajungându-se aproape la paritate în domeniile: intermediere financiare și asigurări, învățământ, sănătate și asistență socială, toate domenii puternic 'feminizate', cu personal preponderent feminin. **În rândul patronilor, numărul femeilor este de aproape 4 ori mai mic decât al bărbaților, iar în rândul conducătorilor și funcționarilor superiori din administrația publică și din unitățile economico-sociale, numărul femeilor este de 2,5 ori mai mic decât al bărbaților.**

Dacă până la vârsta de 19 ani numărul băieților înscriși într-o formă de educație formală îl întrece pe cel al fetelor, procentajul elevilor de gen feminin în intervalul de vârstă 19-22 ani crește progresiv ajungând să îl întrecă pe cel al băieților cu 17%. Diferența se menține pentru studiile universitare la nivelurile



de licență, master și doctorat (fig.5,6). Deși disponibilitatea femeilor pentru perfecționarea statului profesional și pentru formarea profesională continuă, este din nou superioară celei manifestate de bărbați - **rata de participare a femeilor la cursurile de perfecționare fiind de 65,26% față de cea a angajaților bărbați (53,34%), rata de promovare pe posturi de conducere sau de promovare în cadrul unui post de execuție la unul de grad superior, este de 24,18% în cazul femeilor, adică de aproape trei ori mai mică față de procentul de promovare pe post pentru angajații de gen masculin – 60,06% (fig.7).**

Fig. 5 Situația absolvenților ciclului de licență, în funcție de gen, 2009-2010

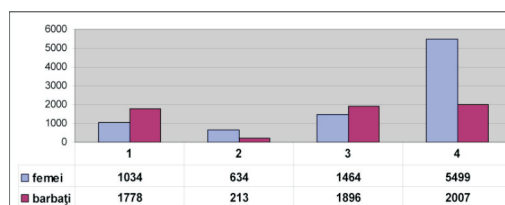


Fig.6 Situația absolvenților de studii doctorale, în funcție de gen, 2009-2010

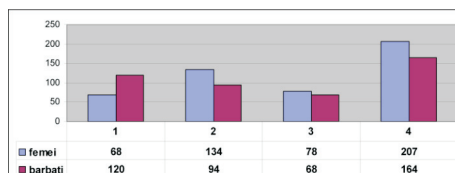
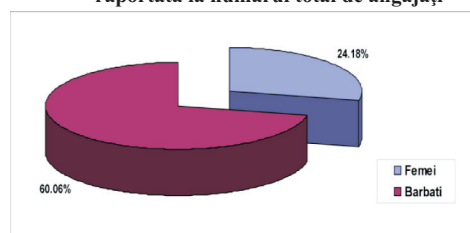


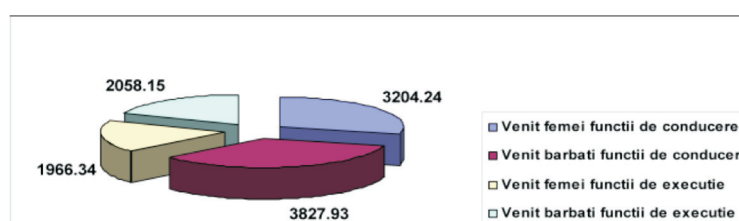
Fig. 7 Promovarea pe post în instituțiile publice raportată la numărul total de angajați



- 1 - Universitatea „Politehnica” din Timișoara
- 2 - Universitatea de Medicină și Farmacie „Victor Babeș”, Timișoara
- 3 - USAMVB, Timișoara
- 4 - Universitatea de Vest din Timișoara

Diferența procentuală dintre venitul obținut de bărbații aflați în funcții de conducere și femeile aflate în funcții de conducere este de 16.29%, pe când în funcțiile de execuție diferența procentuală scade la 4.46 % (fig.8).

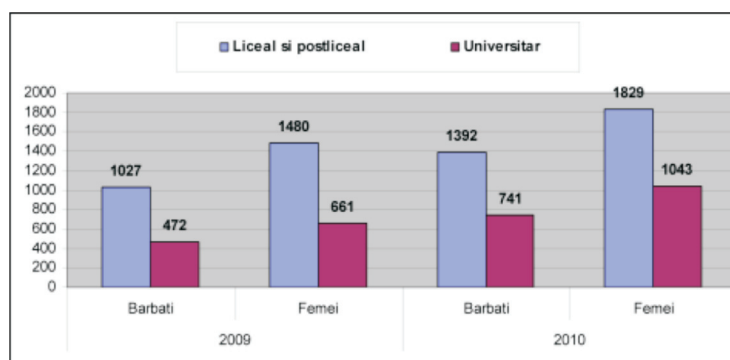
Fig. 8 Venitul angajaților în funcție de gen și tipul postului ocupat



În 2010 procentul femeilor cu studii universitare care nu au un loc de muncă a crescut la 61,74%, față de un procentaj de doar 38,26% pentru

bărbații cu studii universitare. Procentul femeilor șomere cu studii universitare care primesc indemnizație de șomaj este de asemenea mai ridicat: 61,41%. Din datele furnizate de AJOFM Timiș se observă că numărul șomerilor bărbați cu nivel de studii primar, gimnazial și profesional este mai ridicat față de șomerii femei de pe același nivel, în timp ce numărul femeilor șomere cu studii liceale, postliceale (1829 femei în 2010) sau universitare (1043 pentru același an) îl depășește pe cel al bărbaților cu același nivel de studiu (**fig.9**). Se confirmă astfel încă odată tendința cea mai importantă a patriarhatului românesc actual, și anume menținerea femeilor într-o stare de dependență față de bărbați prin „*eliminarea lor de pe piața muncii, iar, pe de altă parte, prin împingerea lor către ocupațiile cu statut și cu venituri inferioare*” (Vladimir Pasti, *Ultima inegalitate. Relațiile de gen în România*, 2003, Iași: Polirom, p.164).

Fig.9 Repartizarea șomerilor înregistrați în funcție de nivelul de pregătire profesională la nivelul jud. Timiș



Deși opțiunea românelor pentru antreprenoriat s-a concretizat în multe povești de succes, ca antreprenori, femeile din vestul României s-au confruntat cu numeroase obstacole și dificultăți specifice (taxe și impozite ridicate, birocrație, acces dificil la finanțare, schimbări legislative frecvente), dar și cu obstacole și dificultăți de natură non-economică care vizează lipsa stimei de sine, a încrederii în propria persoană sau necesitatea armonizării vieții profesionale cu cea de familie.



METODOLOGIA PROIECTULUI

Metodologia aplicată în cadrul proiectului interregional „Educația femeilor – un risc?” a fost propusă de partenerii noștri austrieci și a fost aplicată de cele cinci echipe participante în funcție de specificul cercetării fiecăreia. S-a folosit metodologie calitativă, atât conceptele utilizate, cât și metodele de colectare și analiză a datelor încadrându-se în paradigma interpretativă. S-a avut în vedere, prin urmare, înțelegerea în profunzime a unui context social și cultural așa cum este el construit prin prisma atitudinilor și poziționărilor celor douăsprezece femei care au constituit grupul analizat. Instrumentul principal de cercetare a fost interviul „povestea vieții”, o metodă cu caracter interdisciplinar, utilizată în științele sociale și umane (sociologie, psihologie, istoriografie și antropologie, dar și lingvistică, studii culturale), și adecvată în situațiile în care analiza se orientează spre „modalități” de „creare a semnificațiilor, de identificare a influențelor vieții și de interpretare a experiențelor trăite” (Atkinson, 2006, p. 27). Această metodă le oferă, de asemenea, un mijloc de exprimare categoriilor marginalizate sau discriminate, ale căror voci dobândesc astfel o vizibilitate mai mare în spațiul public, ceea ce a contribuit la folosirea ei în studiile feministe, de gen.

Poziția de la care am pornit este că datele obținute în acest cadru metodologic nu ne asigură accesul la eul „autentic” al participantelor la studiu, ci la o interpretare, viziune asupra lumii și vieții în societatea românească și a identității proprii, conturată în contextul interviului. Interpretările provenite prin intermediul acestui tip de interviu, caracterul subiectiv și detaliile bogate din poveștile vieții ne permit să înțelegem mai bine felul în care femeile intervievate se situează în spațiul și ordinea socială din România contemporană, dar și modul în care acest spațiu le condiționează existența, din punctul lor de vedere, îndeosebi în ceea ce privește educația superioară și activitatea lor profesională. În interpretarea datelor s-au folosit principii specifice „teoriei întemeiate” (Glaser; Strauss, 2006), potrivit cărora conceptele teoretice sunt derivate din categoriile rezultate prin analiza empirică a datelor.

Scopul general și obiectivele cercetării noastre au fost identificarea unor probleme pe care femeile cu studii superioare din România, regiunea Banatului, le întâmpină pe piața muncii, din perspectiva identităților pe care acestea și le construiesc, a propriei poziționări în contextul cultural și social în care ele activează. Studiul, făcut pe un lot mic, de douăsprezece femei, este în primul rând exploratoriu și urmărește stabilirea unor puncte de plecare pentru noi proiecte de cercetare. Mai cu seamă, însă, studiul își propune să atragă atenția publicului larg și a unor actori sociali cu putere de decizie în procesul de elaborare a politicilor publice asupra existenței unor probleme, rupturi sau incongruențe între educația superioară oferită femeilor, oportunitățile de pe



METODOLOGIA PROIECTULUI

piața muncii și calitatea vieții femeilor cu educație superioară din regiunea Banatului. În conformitate cu aceste obiective, întrebările cadru de cercetare formulate în proiect au avut în vedere aspecte precum: valorile insuflate de familie femeilor intervievate (dar și de educatori și societate în general); aspirațiile profesionale și personale care le-au orientat în alegerea studiilor superioare și a carierei; atitudinile față de educație și muncă; realitățile întâmpinate pe piața muncii, inclusiv factori precum discriminarea de gen; armonizarea vieții de familie cu cerințele unei cariere de succes într-o economie competitivă.

Am conceput ghidul interviului „povestea vieții” pe baza modelului propus de Robert Atkinson (2006, p. 80-94), întrebările fiind adaptate la cadrul și obiectivele proiectului nostru și urmărind etapele vieții – copilărie, adolescență, tinerețe, maturitate – cu un accent deosebit pus pe identitatea de sine, experiențe și atitudini față de educație, carieră și piața muncii. Interviul, semi-structurat în cazul nostru, a fost condus într-o manieră cât mai flexibilă. Întrebările, aproximativ o sută la număr, au jucat un rol de suport și orientare, dar s-a încurajat, pe cât posibil, fluxul narativ, în conformitate cu principiile metodologiei aplicate (Lieblich, Tuval-Mashiach, Zilber, 2006). O parte dintre întrebările pentru fiecare etapă au urmărit semnificația acordată de femeile intervievate evenimentelor considerate marcante în viața lor profesională, persoanelor care le-au influențat în alegerea carierei și valorilor asumate față de educație și muncă.

Lotul celor douăsprezece participante a fost selectat prin eșantionare de conveniență și prin tehnica „bulgărelui de zăpadă”, la recomandarea participantelor deja selectate. Două criterii principale au ghidat procesul de selecție: studiile superioare, definite la nivel minim de studii de licență; reorientarea profesională, în raport cu studiile făcute, sau retragerea de pe piața muncii, a femeilor intervievate. Două dintre cele douăsprezece interviuri au fost conduse, total sau parțial, în scris, din motive de distanță și timp. Restul interviurilor au fost transcrise, durata lor medie fiind de o oră, o oră și jumătate. S-a adoptat o transcriere liberă, având în vedere că nu s-a urmărit o analiză lingvistică detaliată, ci o analiză tematică, de conținut, precum și o analiză holistică a fiecărei povești de viață. Datele din broșură prezintă doar rezultatele analizei calitative de conținut, care s-a făcut pe un corpus constituit din transcrierile interviurilor. Unul dintre interviuri a fost făcut în limba engleză (nume de cod „Raluca”), iar citatele incluse aici sunt în traducerea noastră.

Prezentarea rezultatelor cercetării și a citatelor din interviuri respectă regulile protejării identității femeilor care au fost de acord să participe la acest studiu. Toate participantele au primit nume de cod, vârsta este prezentată în cadrul unor categorii, iar studiile și meseriile sunt specificate în funcție de profilul general și nu pe specializări / denumire din nomenclator. În secțiunea cu fragmentele de interviu, toate numele de orașe, firme sau alte locuri de muncă,



precum și alte nume proprii menționate au fost înlocuite cu substantive comune în paranteze drepte, care indică despre ce este vorba (de exemplu, [oraș], [companie]) și respectă principiul anonimizării datelor.

Toate interviurile și transcrierile, precum și datele despre participante, sunt arhivate la Centrul Interdisciplinar de Studii de Gen, Universitatea de Vest din Timișoara, și pot fi verificate.

Cine sunt femeile intervievate în acest proiect? Profilul pe scurt:

- Grupa de vârstă 24-29 de ani:

Dana, absolventă de studii în științe politice la nivel de licență și masterat, în prezent fără loc de muncă

Alina, absolventă de studii în științe politice la nivel de licență și masterat, în prezent angajată în domeniul secretariat / muncă de birou

Alexandra, absolventă de studii umaniste și științe politice la nivel de licență, studentă la masterat cu profil umanist, în prezent angajată în domeniul relații cu clienții și comunicare

Sara, absolventă de studii umaniste, licență și masterat, în prezent angajată în domeniul relații cu clienții și comunicare

Magda, absolventă de profil tehnic la nivel de licență și de masterat în management, în prezent angajată în domeniul managerial

Carmen, absolventă de studii umaniste la nivel de licență și de masterat în științe sociale, în prezent angajată în domeniul asistență managerială

Mihaela, absolventă de studii umaniste la nivel de licență și studentă la masterat în comunicare, în prezent angajată în domeniul asistență managerială

- Grupa de vârstă 30-35 de ani:

Bianca, absolventă de studii juridice, la nivel de licență, angajată în domeniul relații cu clienții la data interviului, în prezent fără loc de muncă

Raluca, absolventă de studii umaniste și juridice, la nivel de licență, în prezent casnică

- Grupa de vârstă 40-45 de ani:

Dora, absolventă de medicină, în prezent studentă la o altă facultate în domeniul medical, fără loc de muncă



METODOLOGIA PROIECTULUI

Laura, absolventă de studii umaniste și pedagogice, în prezent angajată în Italia cu jumătate de normă în domeniul pedagogic, dar lucrând și ca muncitoare necalificată

- Grupa de vârstă 50-55 de ani:

Ioana, absolventă de profil tehnic, și, ulterior, științe economice la nivel de licență, și administrație publică la nivel de masterat, angajată în domeniul respecializării

Majoritatea participantelor s-au respecializat pe parcurs, în funcție de oportunitățile și cerințele de pe piața muncii, cu multe sacrificii financiare și personale. Trei dintre femeile intervievate sunt căsătorite, două au fost căsătorite, iar restul de șapte sunt necăsătorite, inclusiv din motive care țin de lipsa siguranței financiare oferite de locul de muncă sau de așezarea carierei înaintea vieții de familie, în condițiile în care așteptările din partea partenerilor de viață, pe de o parte, și ale angajatorilor, pe de alta, le impun această alegere.

În partea următoare sunt prezentate citate și fragmente din interviurile „povestea vieții”, selectate de echipa de cercetătoare în urma unei analize calitative de conținut, efectuată în mai multe etape. Cele cinci arii tematice principale identificate sunt: „Educație și idealuri. Ce îmi doresc «fetele cuminți»?”; „Studii superioare: așteptări, realizări, deziluzii”; „Orientarea în carieră: decizii și regrete”; „Pe piața muncii: între reușite și resemnare”; „Armonizarea vieții personale și a carierei: un ideal?”. Fiecare secțiune cuprinde subsecțiuni stabilite pe baza temelor și *pattern*-urilor rezultate în urma analizei. Cu excepția acestei grupări în funcție de teme, și a unor scurte lămuriri, am preferat să lăsăm datele să vorbească de la sine, și să punem cititorii în contact cât mai direct cu experiențele și percepțiile participantelor la proiectul nostru.

Trimiteri bibliografice:

- Atkinson, R. (2006). *Povestea vieții: Interviul*. (Seria Collegium. Sociologie. Antropologie). Trad. de S. Năstuță. Iași: Polirom.
- Glaser, G.B., Strauss, A.L. (2006). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick, USA, London, UK: Aldine Transaction.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach R., Zilber, T. (2006). *Cercetarea narativă: Citire, analiză și interpretare* (Seria Collegium. Sociologie. Antropologie). Trad. de A. Toplean. Iași: Polirom.



ANALIZA INTERVIURILOR

I. EDUCAȚIE ȘI IDEALURI. CE ÎȘI DORESC «FETELE CUMINȚI»?

În această primă secțiune vom pune accent pe începutul aventurii educaționale. Astfel, am urmărit pe de o parte o contextualizare a parcursului educațional pentru cele douăsprezece femei participante la cercetare, iar pe de altă parte am încercat să identificăm factori de influență asupra alegerilor profesionale de mai târziu, formării valorilor și convingerilor interviuatelelor, dar și posibile experiențe negative. Această etapă a vieții a fost acoperită în interviuri de întrebări legate de familie, de profilul părinților, de așteptările acestora, de cum își petreceau timpul liber, de școală și de rolul acesteia în viața lor, de realizările din acea perioadă, de ambiții și aspirații la acea vârstă, sau de meseria la care visau, iar răspunsurile la aceste întrebări s-au grupat în jurul a cinci teme de interes: influența adulților, educația și identitatea de gen, aspirațiile legate de carieră la acea vârstă, școala și profilul școlar, dar și investiția necapitalizată de timp și efort în anumite domenii.

În mod caracteristic acestei vârste s-au evidențiat modele de urmat fie din familie (părinți, bunici), fie din afara acesteia (profesori, lideri) și un set de valori morale care le-au fost transmise, punându-se accent pe muncă și pe a face o școală. Există și un anti-model, una dintre respondente vorbind despre protecție excesivă din partea părinților, care a fost percepută ca o slăbiciune transmisă și care trebuia depășită pentru a merge mai departe. În privința identității de gen, cu o singură excepție, nici una dintre respondente nu a identificat transmiterea ideii de roluri desemnate, de îngrădire a dezvoltării profesionale în acest sens, ci toate au beneficiat de sprijinul familiei și de libertate de alegere. Totuși, din reflecțiile asupra perioadei de școală a apărut tema „fete cuminți”, multe dintre respondente definindu-se astfel în raport cu valorile personale și modelul social favorizat.

Pentru o mai bună înțelegere a parcursului profesional al celor douăsprezece respondente ne-au interesat dorințele și aspirațiile acestora legate de meseria pe care o doreau, iar în răspunsurile lor se observă o varietate foarte mare de meserii vizate și domenii de activitate, dar privite în retrospectivă sunt considerate „vise”, „fantezii” și deci incompatibile cu realitatea socială și piața muncii. Deși nu toate cele douăsprezece participante se definesc ca „elevsilitoare”, majoritatea menționează succese și realizări fie la învățătură (premii, olimpiade, roluri importante în colectiv), fie participări extrașcolare (evenimente sportive, muzicale), fie prin felul în care au „supraviețuit” școlii și s-au dezvoltat ca individ. Tot legat de această etapă am identificat și primele semne ale unor schimbări în orientarea profesională viitoare, prin investiții și



sacrificii pentru a practica un sport de performanță, a exersa la un instrument muzical, sau a urmări o dorință foarte puternică, urmate de renunțare.

- **Vârste sub influența adulților: părinți, rude, alte modele**

LAURA: „...amândoi [părinții] îmi vorbeau de faptul că cinstea și omenia înseamnă mult... și că banii pot cumpăra aproape totul, dar nu pot cumpăra sănătatea și onestitatea... Și că **studiul te face să înaintezi mai ușor în viață...** Tata îmi spunea că trebuie **să știi de 12 ca să primesc 10**, deși, uneori, când mă vedea învățând până noaptea târziu îmi zicea: «dragă, mai bine prost pe pământ decât deștept în mormânt» și râdea cu gura până la urechi zicându-mi așa... iar mama îmi spunea să muncesc constant că numai așa voi reuși în viață. Tata mă ajuta la franceză, iar mama la matematică. [...] DECI, mi s-a spus râzând sau serios că **ÎNVĂȚATUL «te scoate din toate belelele»...** și am rămas așa, deși îmi dau seama că depinde de societatea în care trăiești... nu e numai învățatul, ci și norocul sau nenorocul...”

MIHAELA: „Cred că [părinții] au încercat să-mi inspire o viață echilibrată. Adică școală, căsătorie, familie. Și totul în condiții bune. Și sfaturile pe care le primeam de la tata, de la mama, despre cu cine să mă mărit și așa mai departe... Acum, gândindu-mă, parcă încercau să mă influențeze să merg spre o viață echilibrată și liniștită. Neapărat... **amândoi mă încurajau să merg la școală, să învăț bine, să fac o facultate.**”

RALUCA: „Mama și tata [m-au influențat în perioada școlii] pentru că ne spuneau mereu că **e bine să înveți și să faci sacrificii pentru educație**, iar **rezultatele or să se vadă mai târziu**. Și ce clădești acum o să fie acolo mâine și în anii următori. [...] Cred că pentru amândoi [părinții] **cinstea era pe primul loc**, să nu faci compromisuri prea mari în viață era pe al doilea. Să obții ce vrei, da, dar nu cu orice preț; chiar dacă nu obții ceva acum, o să obții mai târziu. Așa că, ai răbdare.”

MAGDA: „Cum să-i descriu [pe părinți]... niște oameni minunați... adică... mi-au oferit tot ce au putut, mi-au oferit în așa fel încât să ajungem, și eu, și fratele meu cât mai sus. [...] Normal că ei [părinții] m-au susținut, normal... **voiau să ajung la o facultate, categoric**, nici nu se puneau problema, și să nu rămân în [orașul natal], adică [să merg la facultate într-un oraș mai mare] [...] Da, m-au susținut. Și fratele meu... că, na, ce voiam eu să fac pe politehnică și pe info... e... într-adevăr, era ceva greu și... foarte greu... și, în primul rând că nu aveam posibilități în România.”

DORA: „Cred că pentru tata valorile materiale erau prioritare, în sensul că își dorea să câștige destui bani încât să trăiască bine și confortabil, atât el, cât și familia sa, și era generos și cu cei din jurul său... Iar în ceea ce o privește pe



mama cred că valorile tradiționale ale familiei erau cele mai importante: **cinstea, fidelitatea...**”

BIANCA: „Vorbeam despre bunătate, respectul față de ceilalți, față de sine, nu știu, dar probabil și faptul **că nu am fost învățată să înșel pe cineva**, să fur, să iau ceva și să nu mai dau, să mă fac că am uitat...”

ALEXANDRA: „[Pentru părinți era important] să fii econom, pentru că lucrau în comerț și fiecare bănuț pe care îl aveau îl puneau de-o parte ca să, mai apoi, să poată să-și ofere o din-aia, o din-aia, mie să-mi ofere studiile și așa mai departe. **Să fii econom și organizat.**”

SARA: „Părinții mei m-au învățat încă din copilărie că **e important să fiu corectă, cinstită, să mă port frumos cu oamenii din jurul meu, să respect pe toată lumea...** Practic m-au învățat că trebuie să mă comport cu cei din jurul meu așa cum aș vrea și eu să fiu tratată de ei la rândul meu.”

ALINA: „Amândoi [părinții] lucrează cu oamenii [...], sunt foarte implicați în ceea ce fac. Mereu **au vrut să-și facă lucrul cum trebuie** și, nu știu, modul în care eu mă comport la lucru și tot ce știu legat de [...] ce înseamnă să lucrezi, în general, o știu de la ei. [...] De exemplu, mi-a și spus mama [să zâmbesc], dar am și observat la ea – și [...] am văzut că o fac tot timpul, involuntar, – indiferent cum te simți într-o zi, dacă vine cineva, îi zâmbești.”

CARMEN: „**Voiam să mă descurc singură.** Clar. Să vadă ai mei că mă pot descurca fără ajutorul lor și să nu mai vadă fetița aia slabă și delicată și bolnăvicioasă și așa mai departe. Deși cred că chestiile astea m-au întărit pe mine foarte mult. [...] **Este o greșeală foarte mare, din partea părinților, să-și protejeze excesiv copilul.** Și-ai mei erau [așa]. Mă protejau excesiv. O pățeam... diverse. Iar... băgându-mi în cap chestia asta, pentru că la un moment dat tot auzind-o, auzind-o, auzind-o, o iei ca pe un adevăr. [...] Și au fost momente în care m-am simțit foarte slabă și mă gândeam că ei au dreptate.”

DANA: „Pe bunică-mea aș pune-o pe un pedestal oricând, în orice moment. Ea e cea mai importantă. Vine înaintea părinților mei.”

ALINA: „[Bunica] are 80 și ceva de ani și [încă spune] «mie n-o să-mi facă nimeni lucrul meu; trebuie să-l fac eu». [...] E posibil să fi moștenit și de la ea, dar și părinții mamei mele sunt la fel. Și cam toată familia e așa de implicată și pune suflet în ceea ce face și știe clar că **doar prin muncă...**”

ALINA: „Tocmai că te așteptai să predea, nu știu, artă, sau ceva, așa, aiurea și ea preda limba română. Ea [profesoara de română] m-a influențat... în ce fel? Prima dată, prin toate lucrurile care au început să-mi placă datorită ei, de la muzică, la filme și așa mai departe, prin modul ei de a fi, de cât de implicată era



ea și cum era ea cu elevii ei și... [...] **A fost genul acela de profesor pentru care faci un film.**”

SARA: „[Am avut] **un învățător sever**, căruia nu pot decât să-i mulțumesc. El este cel care m-a format... El a jucat un rol foarte important în traiectoria mea școlară... Poate dacă nu era el nu aș fi reușit să termin o facultate și un masterat... De la el am învățat că dacă vreau rezultate bune trebuie să muncesc mult [...] **profesoara de engleză**, care în timp **a devenit modelul meu**. În clasa a 11-a mi-am dorit să fiu o femeie cu o carieră de succes la fel ca a ei.”

ALEXANDRA: „[Persoane] care să mă influențeze nu au fost, doar să mă motiveze. Acum fac referire la liderul meu și la directoarea de la [firmă produse cosmetice], deci ele întotdeauna m-au motivat și m-au pus să intru în competiție, vreau, nu vreau. Erau, nu știu, **inspirau acea încredere și acel entuziasm de care probabil aveam nevoie**. Deci asta mi-a plăcut și încă îmi inspiră motivație și așa să mă implic. Dar așa, la job, nu.”

• Educația fetelor: roluri desemnate

BIANCA: „...există așteptarea ca **fetele să fie cuminți**, să aibă grijă de lucrurile lor, să nu se murdărească pe haine. Da. Mi s-au spus lucrurile astea tot timpul [în familie] și apoi când am crescut mi s-au părut niște chestii normale și că așa trebuie făcute și atunci nu mai credeam că eu aș fi vrut să fac în alt fel. [...] Nu, n-aș putea să spun [că părinții m-au educat în mod tradițional], dar nici nu m-au oprit, spunându-mi că nu-i pentru mine, sau nu se face pentru o fată. Mi-au spus «fă, și dacă reușești, bine, și dacă nu, măcar ai încercat»...”

DORA: „Nu – nu cred... **nu m-au încurajat** să fac nimic în special – **nici nu mi-au refuzat dorințele** – țin minte de exemplu că am vrut să fac balet, și am vrut să fac vioara... ei nu s-au opus – dar nici nu m-au încurajat în vreun fel. Ba – bunica – țin minte – ar fi vrut să învăț limbi străine...”

RALUCA: „Pentru că eram fată, nu, niciodată [părinții nu aveau anumite așteptări]. Nu mi s-a spus niciodată – așa trebuie să te porți pentru că ești fată. [...] Niciodată. [Nu mi s-a spus] că nu trebuie decât să am copii și să mă mărit, și nimic altceva... Niciodată! Nu. **Am fost crescută să merg la universitate, să studiez, să fiu independentă.**”

MAGDA: „Eu tot timpul lucram cu bani când mă jucam **cu fratele meu, eu eram șefa**... și eu scriam cecuri... eu nu mă jucam cu păpuși sau așa...”

SARA: „Dacă le-am spus [părinților] «Vreau să merg la [facultate profil uman]» nu am auzit de la ei genul de răspuns pe care l-am auzit de la oamenii din [sat], care a fost ceva de genul **«De ce o lăsați să facă ce vrea? E femeie!**



Ce-i trebuie ei studii superioare? Că oricum se mărită în doi-trei ani și ajunge la cratiță. Acolo n-o să-i trebuiască studiile!» [...] ...Părinții mei au fost de acord și nu doar m-au susținut, ci le-au și închis gura celor care aveau diverse păreri legate de decizia mea.”

MAGDA: „Eram cuminte. Da, **eram o fată foarte cuminte**. Eu n-am fost la discotecă... până la facultate.”

DORA: „**Eram foarte cuminte** [în adolescență]. Liceul l-am făcut tot acolo [în orașul natal]. Nu s-a schimbat nimic esențial.”

• **„Ce vrei să te faci când o să fii mare?”**

BIANCA: „Păi, ca toți copiii, **doctoriță** sau **avocată**. Deci asta era la ordinea zilei și **băieții ingineri** sau **doctori**.”

RALUCA: „O, Doamne, cred că aveam multe visuri, să mă fac **doctoriță**, **să mă înrolez în armată**. Cred că astea erau cele mai importante [...] Da, [îmi plăcea] uniforma. Și era diferită de orice altceva. Asta credeam pe vremea aceea. Ciudat.”

MAGDA: „Eu știu, eu când eram mică, eu îmi doream să fiu **avocată**...”

ALINA: „Când ești mic, începi cu din alea, fanteziste. Adică [...] poate pentru unii nu-s fanteziste, dar pentru mine sunt și acum [...]. Am vrut și **astronaut** și **arheolog** și **spion** [...] și foarte multe.”

DANA: „...atunci, în clasa a V-a, am zis că ok, eu vreau să fiu **politician**. [...] Atunci începusem să mă uit mult pe Discovery și la documentarele astea cu Egiptul Antic și am început să citesc istoria Egiptului și atunci vroiam să mă fac **egiptolog**. [...] [în liceu voiam să devin] **istoric**. Atunci voiam să [...] mă specializez în perioada dintre cele două Războaie Mondiale.”

MIHAELA: „În clasele elementare voiam să mă fac... ba **cântăreață**, ba **doctoriță**, ba **profesoară**. În gimnaziu, deja am stabilit că vreau să devin profesoară, însă nu știam de ce. Și după aceea deja... mi-a fost clar – eu o să devin profesoară de engleză și de germană. [...] știam că voi deveni profesoară de engleză și germană.”

DORA: „Nu țin minte [ce doream să mă fac]. Dar știu că meseria de **medic** avea pentru părinții mei un anumit prestigiu și avea și beneficii materiale. Mi-am dat seama că e o meserie pe care ei o apreciază și atunci mi-am asumat-o cumva de mică... [...] Niciodată nu am privit viața din perspectiva meseriei. Familia a avut întotdeauna cel mai important rol.”



ANALIZA INTERVIURILOR

- **Realizări din timpul școlii. Momente marcante**

IOANA: „Realizările au fost legate de sport [volei de performanță] pentru că, nu că mă laud [...], dar **eram cea mai bună din echipă** și era [...] o satisfacție.”

IOANA: „...mi-a plăcut la școală, dar nu... nu neapărat... aveam așa, știi, îmi plăcea să fiu, îmi plăcea să fiu.. să nu fiu codașă, știi, **îmi plăcea să fiu printre primii**... dar nu pot să zic că îmi plăcea să stau toată ziua să învăț, citesc, să studiez, eram mai speculantă.”

LAURA: „Îmi aduc aminte stiloul, nu foarte performant pe care îl aveam la început... și care scăpa cerneală și mă făcea să murdăresc caietele... și doamna [învățătoare] care a chemat-o pe mama și i-a spus că **un copil bun merită o investiție bună**... și, după discuția respectivă, părinții mi-au cumpărat **stilou „chinezesc”**... stilou pe care l-am folosit vreo cinci ani și după ce am terminat liceul și eram deja învățătoare la [școală] dacă nu mi-l furau din cancelarie, probabil că îl mai aveam și acum. (În engleză se spune THE PEN IS MIGHTIER THAN THE SWORD!... și așa este pentru că toate „războaiele școlare” personale le-am câștigat cu stiloul respectiv.)”

LAURA: „Pot spune cu mâna pe inimă, că mi-a plăcut întotdeauna să merg la școală și să învăț! [...] **era necaz mare când erau vacanțe**... atât de tare îmi plăcea să merg la școală. [...] Învățam, învățam, învățam, pentru că, media mare la [liceu] te făcea să rămâi acasă... adică repartiția ministerială îți dădea posibilitatea să devii învățătoare în oraș, și nu la țară...”

DANA: „Mergeam la [nume de instituție] și, la un moment dat, făceam cu profa de istorie un cerc de istorie. Ah, și am fost la două **olimpiade de istorie**. [...] la una am fost pe locul doisprezece pe județ. Na, n-a fost cine știe ce, dar pentru mine a însemnat foarte mult că veneam de la un liceu nu tocmai cel mai... așa, și nici nu făceam atâta istorie la școală. Aveam o oră pe săptămână. În rest, a fost ce am învățat eu pe lângă. Și mergeam foarte mult la bibliotecă [...] La liceu am ajuns **șefă de promoție**. [...] Și am fost singura care cred că am primit insignă. [...] Insigna era cu aur, cu emblema școlii. Și am primit bani, insignă și ceva cărți. [...] Nu știam că o să fiu [...] «Ce?! Eu?! Nu se poate!»”

ALEXANDRA: „[BAC] Tot la vioară. [...] am zis «hai că poate nu iau 10, dar măcar acolo să nu iau notă mică» ...nu-mi plăcea atâta să studiez... La care acel inspector, să zic așa, care a venit să ne dea examenul, a luat-o pe mama deoparte și i-a zis «Doamnă, **de ce nu o faceți pe fiica asta să cânte mai departe**, să rămână, să meargă mult mai departe»...”

RALUCA: „Păi, acum, că m-ai întrebat, sunt **mândră de cum eram eu**. Îmi dau seama acum că profesorii mă apreciau și puteau să vadă la mine ce aveam



să devin. Și îmi spuneau că sunt ok.”

SARA: „[Ce fel de elevă erai?] Una **extrem de silitoare**. ...Mereu am excelat la toate materiile. [...] îmi amintesc doar de faptul că aproape în fiecare an, mai puțin în clasa a VII-a, am luat premiu sau mențiune.”

ALEXANDRA: „**Nu am fost genul care să nu învâț**, pentru că **părinții se ocupau de mine**... și e bine ca totuși părinții să se ocupe de copii, nu, să nu îi lase de capul lor.”

MIHAELA: „Îmi plăcea la școală. Eram o clasă mai ciudată noi. Clasa de [...] nu era foarte populară prin școală, în general. În clasa de [...] erau, în general, cei care nu prea învățau bine și cei care rămâneau repetenți și nu-i mai lăsau în clasele mai de elită și... nu știu. Eu foloseam tot timpul termenul de «coș de gunoi» dar... parcă așa ne simțeam. **În clasa de [...] îi aruncau pe toți care nu prea erau plăcuți profesorilor.**”

BIANCA: „**Nu pot să zic că am avut așa o realizare de care să fiu mândră**. Nu, chiar nu am nici una...”

DORA: „Nu am avut probleme la școală, **obțineam destul de ușor rezultate bune** și nu depuneam un efort foarte mare, dar nici nu cred că excelam în ceva anume... am fost pe la ceva olimpiade, dar culmea nu îmi amintesc la ce materii și nu am trecut niciodată de faza pe județ... [...] Nu am avut din păcate niciodată ambiții și nici aspirații. Poate să am o familie.”

ALINA: „Ca să-l citez pe unul dintre colegii mei, care mi-a scris în album la sfârșit de an, a început așa «**Dragă mamă**, dacă nu erai tu și ale tale caiete, eu nu terminam nici clasa a IX-a.» [...] Deci, [...] cred că așa mă definesc. [...] mi s-a întâmplat de foarte multe ori, nu știu, nu am ales să fac concursuri, tot timpul am fost aleasă să fac lucrul acesta. Tot timpul am fost **reprezentantul clasei sau șefa clasei**. [...] Niciodată n-am ales.”

• Eforturi nevalorificate

ALINA: „Tot timpul am avut, așa, o afinitate cu partea artistică. Mereu simt nevoia să mă exprim într-un mod artistic, fie că e un desen sau o altfel de creație – literară, chiar și muzică și așa mai departe, deși nu fac chestia asta, cel puțin la vârsta asta nu o fac, dar tot timpul simt nevoia să mă exprim cumva. [...] Mă face să mă simt și acum... Oarecum incompletă și neîmplinită pentru că... și frustrată pentru că, nu știu, tot timpul am spus chestia asta, că **parcă am un animal artistic în mine care vrea să se exprime și să iasă afară și nu-l lasă nimeni.**”



ANALIZA INTERVIURILOR

ALEXANDRA: „Sunt deja cinci ani de când a rămas [vioara] pe dulap acolo, în cutia ei cu praf și așa mai departe...Bine, a fost o perioadă frumoasă, trebuie să recunosc, chiar dacă copilăria mea nu era ca a celorlalți oameni. De exemplu, să stea afară pe ascunse, [...] **eu eram încă la școală fiindcă aveam partea teoretică până la douăsprezece, unu, două, și apoi mai aveam și cealaltă parte cu muzică. Deci, uneori ajungeam acasă la opt seara, ca un om care lucra, practic.**”

IOANA: „...din clasa a VII-a am început voleiul, dar voleiul... am început de performanță, am făcut... șapte-opt ani de performanță, dar printre ele mai jucam și handbal, și, știi, participam la toate jocurile și concursurile care erau la liceu organizate, de handbal, baschet, dar **volei am făcut de performanță...**”

LAURA: „Făceam **înot de performanță** și făceam și școală: mă antrenam de la șase la opt dimineața și mergeam de la nouă la două-trei la școală. Doream să devin medic [și a studiat intens în acest sens].”

MIHAELA: „Mi-era clar că devin profesoară. De engleză și de germană. Asta, de prin gimnaziu de când m-am hotărât să devin profesoară sau de când am visat prima dată că o să devin profesoară, până am terminat facultatea, eu **eram 100% sigură că eu voi fi profesoară de engleză și germană. [...] Am ratat înscrierea la examenul de titularizare.**”

II. STUDII SUPERIOARE: AȘTEPTĂRI, REALIZĂRI, DEZILUZII

În această secțiune am urmărit parcursul academic al celor douăsprezece participante la cercetare. Întrebările adresate s-au referit la experiența facultății cu momentele sale cele mai semnificative, contribuția disciplinelor studiate la dezvoltarea carierei, aspirațiile și așteptările respondentelor, precum și persoanele cele mai influente în această etapă a vieții lor. Răspunsurile s-au grupat în jurul a trei arii tematice: „Facultatea: percepții și atitudini,” „Aspirații profesionale și materiale” și „Ce aș fi făcut altfel”.

Prima subsecțiune reunește părerile respondentelor despre facultatea terminată. Cu toate că unele participante au terminat și o a doua facultate, citatele selectate aici reflectă în special experiența primei facultăți, văzută ca o etapă importantă în dezvoltarea personală și profesională. O subtemă importantă aici este nemulțumirea interviuatelor referitoare la pregătirea primită în cadrul facultăților alese, fie deoarece acestea au resimțit o neconcordanță între studii și cerințele pe piața muncii, fie datorită neconcordanței dintre investiția în învățatură și beneficiile ulterioare, atât de ordin financiar cât și personal.



A doua subsecțiune urmărește percepția respondentelor referitoare la viitorul lor după terminarea studiilor superioare. În cazul celor care sunt proaspăt absolvente această viziune este deocamdată destul de vagă, spre deosebire de acele respondente care au absolvit mai de mult și au reușit să își găsească un loc pe piața muncii. În final, o bună parte a femeilor intervievate au mărturisit că, dacă ar putea să aleagă din nou, ar urma o altă facultate care să le ajute mai mult în traseul profesional parcurs până în momentul de față.

• Facultatea: percepții și atitudini

ALEXANDRA: „... În toamnă eram admisă la amândouă facultățile [profil uman și științe politice], într-adevăr eram la cu taxă din cauza mediilor. [...] În anul II am trecut deja [...] la fără [taxă], că am zis măcar una să n-o plătesc... și chiar **mi-a plăcut, chit că stăteam uneori și douăsprezece ore în universitate**, și sus, jos, sus, jos, fugi acolo, du-te acolo, «acum ce curs am, dar acum ce curs am?»...La [facultate profil uman] erau undeva la cincisprezece examene pe semestru, plus șapte, aveam vreo douăzeci și cinci, uneori dădeam vreo trei examene în aceeași zi și mă întrebam «mai rezist?»... la început mi-a fost foarte greu, recunosc...nu mâncasem, n-aveam timp să măănânc, nu eram așa de organizată, n-aveam de unde să știu că îmi va fi așa de greu și pur și simplu nu mai ajungeam să măănânc... [...] Am făcut și licențele, sigur, în paralel, pentru că nu puteam să le scriu pe-amândouă deodată, mi-era foarte greu.”

IOANA: „[D]e fapt, orice facultate... asta-i părerea mea, că **facultatea nu te ajută decât să-ți mai dezvolți un picuț capacitatea intelectuală, să știi unde să cauți după aceea** [...] să fii obișnuit așa cu [...] capacitatea de a învăța, [...] nu știu dacă te ajută... deci multe le înveți, eu știu, numai ca să-ți dezvolți capacitatea intelectuală, zic eu.”

LAURA: „În afara slavei vechi și a literaturii române vechi (aia cu istoria „descălecatelor”) ...mi-a plăcut totul. [...] **Mi-ar fi plăcut să câștig o bursă de studiu în Anglia**... dar nu am reușit, deși am dat la concursuri...”

MIHAELA: „[La facultate] Am și participat, cred că numai în anul II n-am fost la [simpozionul studenților]. În rest, am participat... În anul IV am fost moderator, am avut și prezentare, am avut și workshop, am fost și printre organizatori. Deci **m-am implicat 100%. Era o chestie care mă ajută să-mi cunosc colegii, să-mi mai dau puțin drumul.**”

BIANCA: „Am făcut-o [facultatea] la [universitate particulară], am făcut acolo pentru că am căzut la stat. [...] Nu, nu m-am așteptat să pic, am fost puțin supărată și **am spus că mă duc să mă înscriu acolo, că nu are rost să mai pierd un an**, așa că m-am înscris acolo și am terminat facultatea tot acolo. [...]



ANALIZA INTERVIURILOR

Da, **se făcea serios, la unele materii**. La unele materii chiar am învățat că altfel nu aveam nici o șansă să promovez. Ce mi-a plăcut cel mai mult a fost [materie, profil juridic].”

MAGDA: „Nu aveam, pentru că unde am mers să lucrez îți trebuia experiență. Nu aveam, ca de unde să am experiență... Ca să lucrezi, trebuia să mergi dincolo. Într-adevăr, dincolo îți ofereau tot, adică training-uri, cursuri de specialitate... pentru că **în facultate** nu... învățam... **învățam teoria și practică, nimic**. Pentru că nici n-aveam cu ce... într-adevăr. De vreo două ori au venit niște mașinării din astea, toate echipate cu laboratoare, cu... tot. Dar, normal, că erau nemțești... au venit așa, să le vedem, și să plece și, nu, n-aveam, chiar nu, nici.. **nu îmi pare rău că am făcut-o**, că probabil că... m-a ajutat, în dezvoltare... și **chiar am învățat foarte mult ca să trec, că... e o facultate destul de grea...**”

DANA: „Nu prea cred [că la facultate am învățat ceea ce se cere la un loc de muncă]. [...] Cred că noi la facultate eram așa... mai mult filosofi și făceam, de fapt, dezbateri și chestii de genul ăsta. **Discutam idei, dar nu făceam lucruri practice**. De exemplu, cum se scrie un proiect. Bine, am avut materii care ar fi trebuit să ne învețe lucrurile astea, dar, în schimb, nu s-a întâmplat. [...] **profii erau cei care tratau mai superficial subiectul** în și ne... Poate nu-i așa de greu să scrii un proiect...”

ALINA: „[î]nseamnă că, de fapt, uite, deci asta trebuie poate în primul rând – să fie profesori de genul acesta. Că nu contează atunci ce studiezi – adică, **contează și ce studiezi, dar nu contează în atât de mare măsură dacă ai un profesor care să te facă să-ți placă** ceea ce... Și am avut noroc de câțiva astfel de profesori în timpul facultății, care, nu știu, ne-au făcut să ne placă atât de mult o chestie anume. Legat de drept, de exemplu, care nu-mi plăcea, că nu-mi place dreptul. N-ai cum, dar avea profesorul un anumit farmec și un fel în care punea problema să ne facă să înțelegem încât „Hai să mergem la el la seminar că e fain”. Exact cuvântul acesta și chiar... Per total mi-a plăcut, a fost ok.”

DANA: „[La masterat] erau unele materii sau, nu cred că materiile erau de vină, [ci] **profesorii care făceau să pară totul așa, fad și neinteresant**. Bine, deși eu tot timpul citeam pe lângă, dar superficialitatea mă deranja. Erau chestii superficiale. Ca la facultate.”

DORA: „Am făcut Facultatea de Medicină în [oraș]. Am fost – și aici – o studentă bună... Dar a fost **un domeniu care nu m-a atras niciodată în mod deosebit. Nu m-am putut identifica cu meseria asta. Învățam pentru că așa trebuia!** Deși niciodată nu am considerat că cineva – familia, prietenul – are vreo așteptare de la mine.”

DANA: „[Facultatea] mi-a plăcut și aș face din nou dacă ar fi după mine. Dar aș



învăța și mai mult. Da, mi-a plăcut foarte mult. Îmi pare rău, **am rămas nostalgică** când s-a terminat școala. [...] [Am fost] conștiincioasă, dar nu aveam cele mai mari note. Numai la master cred că am avut cele mai mari note și am încheiat cu zece în anul II că am avut numai note de zece. Dar... la facultate eram printre primii, aveam bursă, dar nu eram genul ăla – să fiu prima. **Nu eram chiar așa obsedată să am zece pe linie.** Dar eram conștiincioasă, toți profesorii mă știau, mă apreciau. Cred. [...] Mi-ar fi plăcut să fie mai serioasă treaba [...] **să fie și profesorii mai conștiincioși.** Să nu fie așa simplu. Mie mi se părea foarte simplu. **Să fie mai greu. Să fie mai dificil.** [...] [Facultatea] M-a ajutat foarte mult să devin o versiune mai bună a mea. Cred. Da, asta îmi doresc eu – **să fiu tot timpul o versiune mai bună [a mea].**”

ALINA: „Ceva mi-a plăcut de am putut să le învăț și încă mai vorbesc despre ele și să termin facultatea cum am terminat-o și așa mai departe. [...] Și-n același timp nu mi-a plăcut pentru că am văzut sau am auzit alți studenți care au terminat ce am terminat eu în alte locuri, inclusiv la București, nu neapărat în afară și... ce credeam eu că ar trebui să facă și **nu a ajuns la nivelul așteptărilor mele,** într-un fel. Deci mă așteptam să se schimbe. [...] **Nu iau nota maximă. Iau note mari.** Drept urmare, niciodată nu mi-am plătit facultatea și chestii din astea. Cu astea **chiar mă simt mândră,** deși nu mă laud cu reușitele mele la modul acesta, dar asta e o chestie care pe mine mă face să mă simt foarte mândră. Și acum îmi dau seama de ea; nu mi-am dat seama de la început.”

ALEXANDRA: „[La Conservator] în cazul în care intri **la cu taxă, este 100 de milioane** taxa [...] și după ce dădeai acele 100 de milioane ești plătit cu aceleași 7 milioane jumate, în cazul în care lucrezi într-o orchestră. Într-adevăr, te plimbi, că, concertele sunt în multe țări, deci poți să vezi țările, **dar munca, pe care o depui nu este de 7 milioane jumate.**”

ALEXANDRA: „Și eu nu am avut practică doar la traduceri, am avut practică și la [instituții publice] unde am stat și am discutat despre un proiect de integrare în Uniunea Europeană și așa mai departe, **deci am făcut mult mai mult decât practică [...] și tot degeaba.**”

MAGDA: „...nu pot să zic că-s foarte mulțumită, că, nu știu, n-am avut atâtea informații cât trebuia. Mai mult, **informația am luat-o citind, eu singură,** adică nu... Da, dar masterul într-adevăr, probabil că mi-a deschis mai multe căi, încotro... ce să citesc, despre ce, dar nu pot să zic c-am avut informația... am făcut masterul și știu... toate tehnicile de marketing... nu... [...] **Le-am deprins din trainingurile care le-am făcut când m-am angajat și așa, și pe parcurs, din diverse materiale care mi se trimit și de pe o zi pe alta.**”



- **Aspirații profesionale și materiale**

DORA: „Mi se părea o meserie foarte grea [cea de medic], care implică multe riscuri... Mi se părea că trebuie să fii foarte bun ca să o practici, să ai cunoștințe vaste! Eu am un respect deosebit față de această meserie, dar doar atunci când e vorba de un bun profesionist. **Eu nu am simțit că posed vreodată un bagaj suficient de cunoștințe ca să pot practica meseria asta.** La o specializare m-am gândit doar când a trebuit să dau rezidențiatul și atunci **m-am gândit la [altă specializare medicală] – dar doar pentru că mi se părea facil...** [...] Niciodată nu mi-am dat seama că poți să faci asta ulterior, în timp. Că experiența ți le va oferi! **Aveam senzația că trebuia deja să posed toate acele cunoștințe pe care la acea dată [terminarea facultății] nu le aveam...** Am fost tot timpul cumva în spatele a ceea ce consideram eu că era ideal pentru un doctor. **Nu am înțeles că se formează prin acumulări – meseria asta – și nu prin studiile de la facultate...**”

ALINA: „În același timp, nu m-am bazat numai pe chestia asta că termin și-mi caut de lucru. **Am încercat cumva să [...] îmi continui educația și să îmi construiesc, așa, o carieră și în alt mod.** Adică să mă perfecționez, să-mi caut [stagii de pregătire] sau burse. Atunci am încercat să aplic și pentru Erasmus cu studii. [Ai fost?] Nu. Trebuia, doar că a fost o chestiune administrativă, să-i spunem așa, o incompatibilitate între locul în care voiam să merg eu și bursă.”

RALUCA: „Nu mă prea gândeam la asta [serviciu], dar în ultimii doi ani [de facultate] am început să mă gândesc la modul serios că nu vreau să devin profesoară. [...] Da, e un lucru bun să-i înveți pe alții, să-ți dai seama că poți să fii modelul lor în viață... purtam discuții libere cu profesorii noștri, în afara școlii, pentru că ne vedeam la club la universitate, dar și la concerte, teatre, dar am văzut că unii dintre ei nu se bucurau de anumite lucruri în viață, nici măcar de o familie. [...] **Nu aveau destui bani (unii dintre ei), nu aveau destul timp, și nu erau fericiți, pe scurt. E bine să mergi la bibliotecă, dar nu e bine să-ți petreci toată viața într-una.**”

MAGDA: „Eu am făcut [profil tehnic], după care, în timpul facultății am lucrat... am început să lucrez ca orice student, eram... în febra lucrului, să am eu... să fiu independentă, să am banii mei... așa, și am început să lucrez pe marketing la [centru shopping], în administrație și am continuat... și am terminat facultatea. **Mi-am dat seama că nu prea îmi place mie, așa, facultatea, ce făceam în facultate... și că nu prea mă atrăgea...** și am continuat masterul în management, în retail... ceea ce fac și acum și îmi place.”

MAGDA: „Când am început să lucrez la [centru de shopping] și **am început să lucrez în marketing și în [industria de divertisment] și îmi plăcea...** eu-s



atrasă așa, de reclame, de management, nu îmi mai plăcea să stau să văd formule... matematică și tot... și am zis că merg pe asta... și într-adevăr am rămas la [centru de shopping] și am evoluat, adică am trecut de la job-ul care îl aveam, lucram part-time, după aceea am trecut la alt job, era public relation, relații cu clienții... și mi-a plăcut și mai departe... am descoperit..."

SARA: „Mă gândeam că aș vrea să fac ceva ce îmi place... să am o carieră într-un domeniu în care să-mi placă să lucrez... **să merg cu drag la lucru.**”

ALINA: „[S]ă aștept până găsesc ceva care să merite să mă duc. Și dacă nu e neapărat pe domeniul meu, să merite să mă duc să fac treaba aia și cât o fi să primesc. Ceva care să fie ok pentru început și așa mai departe. Deci să am luxul acesta să-mi permit să fiu un pic pretențioasă când îmi caut de lucru. [...] Nu pot să zic că «mie mi-ar plăcea să fiu X» și are codul următor. Iau din nomenclator codul profesiilor și zic «eu vreau să fiu asta». Nu, n-am avut niciodată chestia asta. De fapt, **știi numai ce sentiment aș vrea să-mi dea munca aia și cum să mă împlinească la modul acesta.** Da, mi-am pus și problema cât de bine aș câștiga la locul acela de muncă, **dar există un nivel [...] de satisfacție pe care aș vrea eu să-l ating și, dacă eu sunt acolo, mi-e bine.**”

ALEXANDRA: „Am considerat că vânzătoare nu mă pot angaja, pentru că **nu am pierdut trei ani de zile în două facultăți să mă duc vânzătoare.**”

ALINA: „Am spus și eu lucrul acesta în momentul în care am terminat liceul împreună cu o colegă de-a mea, noi care eram cu desenatul și creatul. Asta am spus și noi că «Lasă, la un moment dat, uite, **ne promitem că facem exact așa, ce trebuie, și, cumva, nu știu, pe lângă,** și dacă **facem ceva pentru sufletul nostru,** noi o să facem ceva școală... curs, sau ceva de genul și o să ne exprimăm și în modul acela». **Asta nu s-a mai întâmplat.** Ea a mai făcut, dar n-a făcut nici școală neapărat, doar a continuat. Eu știu... face cercei, încă desenează, încă e foarte... creativă.”

• Ce aș fi făcut altfel?

BIANCA: „Nu știu dacă aș alege aceeași facultate sau poate că aș alege să fac același lucru, dar **înainte de a face o facultate aș face ceva, nu știu, care din punct de vedere financiar mi-ar oferi o anumită siguranță la terminarea studiilor,** fără să-i împovărez pe părinții mei care au trebuit să facă sacrificii, să se împrumute pentru ca eu să-mi fac studiile, iar apoi eu să nu pot să fiu la nivelul așteptărilor. **Dar, probabil, aș fi ales aceeași facultate.**”

DORA: „E clar că **nu aș mai face aceleași alegeri** – dat fiind că nu am făcut nimic cu cei șase ani de studiu. În primul rând cred că a fost **o mare greșeală faptul că am abandonat meseria de medic.** Nu știu exact de ce am făcut asta.



Probabil și pentru că la terminarea facultății m-am căsătorit și asta mi-a conferit un anume confort material. M-a scos un pic în afară... Niciodată nu am simțit nevoia să demonstrez ceva... Cu timpul îți pierzi încrederea dacă nu faci nimica... nici nu mai crezi că poți să faci ceva... dar ăsta e un lanț care vine după... **cred că e foarte dezavantajos pentru tine ca persoană să nu faci nimic, sau să fii casnică...** nu știu ce să zic... Deci categoric n-aș mai face anumite alegeri la fel... Nu știu dacă neapărat aș schimba meseria întru totul fiindcă între timp nu am descoperit una care să mi se potrivească în mod special, dar sigur în cadrul ei aș face alți pași.”

MAGDA: „Da, da, da, da, da [e o specializare importantă]... dar, nu știu, nu m-am mai gândit la asta. N-aș mai face-o a doua oară. [...]. Aș face de la început ISE-ul, da, aș face Management-ul... **aș face Management în retail, că-mi place**, îmi place comerțul modern, îmi place să lucrez, să... îmi place ce fac acum, ce lucrez acum.”

CARMEN: „E foarte ușor să treci de la Real la Uman, dar de la Uman la Real e foarte greu. Ca să faci ceva tehnic în momentul de față trebuie să ai noțiuni proaspete de matematică, de fizică în cap și de informatică, pe care una le ai când termini Informatica și liceul proaspăt să treci direct în facultate, alta e când trece o perioadă de nouă ani de zile. [...] [Regreți că n-ai mers pe partea tehnică?] Da. Da. [Deci dac-ar fi acum să fii înapoi la liceu...] Da, **aș merge pe parte tehnică, absolut.**”

IOANA: „,...aș fi făcut probabil... facultatea de [profil economic] în loc de facultatea de [profil mecanic] și să fi lucrat în perioada aceea, [...] având în vedere societatea în care ne învățăm, poate mi-ar fi fost mai bine. [...] **probabil aș fi putut să-mi deschid și eu o firmă din asta de contabilitate, că aș fi avut și drept de semnătură, m-aș fi știut și descurca...**”

ALEXANDRA: „Acum **regret foarte mult că nu m-am băgat nici în [organizații studențești]** [...] poate îmi deschideau anumite porți, anumite chestii pe care nu le știam, mă ajutau foarte mult, era un fel de experiență, să spun așa... De exemplu, aș fi vrut să plec cu [program de muncă pentru studenți], am putut? Nu [...]”

III. ORIENTAREA ÎN CARIERĂ: DECIZII ȘI REGRETE

În această a treia secțiune am cuprins gândurile celor douăsprezece interviuate referitoare la cariera aleasă, deciziile luate, dar și regretele pe care aceste femei le exprimă în legătură cu alegerile făcute și oportunitățile pierdute.



Prima parte se intitulează „Cum am ajuns aici?” și cuprinde mărturisirile respondentelor referitoare la motivele din spatele alegerilor făcute și traseul parcurs până în acest moment al vieții lor profesionale. Răspunsurile se grupează în jurul a patru arii tematice: „moda” anumitor facultăți, influența părinților sau a unor profesori, absența unor modele și spiritul pragmatic. Ceea ce se remarcă în mod deosebit aici este influența părinților care s-a manifestat în special în alegerea facultății. Chiar dacă respondentele noastre au fost nemulțumite de facultatea terminată, o recunosc ca fiind punctul de pornire față de care s-au poziționat în traseul lor profesional.

A doua parte a acestei secțiuni urmărește dezvoltarea personală a respondentelor între educația primită la facultate și locul sau locurile de muncă obținut(e). Citatele selectate evidențiază elemente referitoare la felul în care intervievatele noastre au simțit nevoia de a compensa studiile academice, de a se (re)specializa și (re)evalua.

• Cum am ajuns aici?

IOANA: „Referitor la [facultatea profil mecanic], am ales-o pentru că am fost puțin influențată de profesorul de matematică din liceu, care a zis că [specializarea respectivă] e viitorul și.. ăla este, indiferent că ești băiat, fată, viitorul este [specializarea respectivă]. [...] Păi, nu m-am gândit, că **n-am știut cu ce se mănâncă**, știi, n-am prea știut cu ce se mănâncă, știi, și... am zis că dacă așa zice profesorul de matematică, așa o fi. [...] **asta era în vogă atunci...**”

MAGDA: „Da, m-am gândit... **m-am gândit la ISE și... m-am dus acolo și când am văzut câtă lume e..** și, nu știu, așa, m-au făcut să nu mai duc [râde] și, nu știu, ți-am zis că asta a fost așa, o decizie... Bine, și **am intrat și la Telecomunicații...** da'... nu știu, nu știu, asta a fost.. pe moment.. asta am zis eu, că asta vreau să fac... am... **pentru că un profesor venise în timpul liceului... de la Politehnică... ne-a prezentat, ne-a prezentat fiecare ramură** și... asta m-am gândit că îmi plăcea mie, nu știu... nu... mi s-a pus mie [pata]... da, exact..”

DANA: „Împreună cu [o prietenă din liceu], culmea, am ales facultatea. Inițial, voiam să mă înscriu la Facultatea de Istorie. De fapt, m-am și înscris, și aici, și la Istorie. Și m-am gândit că, **dacă mă duc la Istorie, ce să devin?! Profesor?! Dar, aici ce am devenit?! Tot nimic.** Și am zis, na, ok, merg aici. Pare ceva mai de viitor... [profil științe politice].”

BIANCA: „Nu, din păcate, nici atunci nu prea știam exact ce vroiam. Bine, **de acasă mi s-a tot spus: „trebuie să faci [studii juridice], trebuie să faci [studii juridice]”**. [...] Cred ca **ei și-au dorit profesia asta pentru ei, sau unul din ei, și, nereușind asta, au transferat-o asupra mea.** Probabil, nu știu, și, da, **era și moda, cam toată lumea voia [anumite facultăți populare].**”



ANALIZA INTERVIURILOR

CARMEN: „Nu știu exact, poate pe partea de construcții, pe partea de... Și medicina mă atrăgea, că mama mea... [lucrează în domeniu]. Dar erau colegi de-ai mei care începuseră meditațiile mult mai devreme și mă simțeam cumva în urmă [...] M-atrăgea și psihologia. Mama mea știa un psiholog la serviciu și el mi-a spus: «Hai să-ți dau cam ce să citești și ce să-nveți.» M-am apucat. Mama: «Tu n-o să faci chestia asta că tu ai foarte mult de-nvățat». [...] **Ea n-a făcut facultate și era DISPERATĂ ca noi, toți copiii, să facem facultate.** A zis: «Tu tre' să dai la o facultate la care să știu că tu o să ieși și... **psihologia ai foarte mult de învățat, tu n-o să mai ai timp... Nu dai nici la asta.**» Și-atunci am ajuns la ideea, zice mama mea... ea și-a dorit întotdeauna să fac [facultate profil uman] [...] Pentru mine a fost așa, o surpriză. Cum să dau la [facultate profil uman]? Urmasem Informatica [...] «Bine. Dau la [facultate profil uman].»”

LAURA: „Doream să devin medic. În clasa a unsprezecea am început să învăț biologie, chimie și fizică în plus pentru că examenul la medicină era greu de trecut... și am continuat să învăț materiile acestea până în trimestrul al II-lea din clasa a douăsprezecea, când, **vorbind cu mama, aceasta mi-a spus:** «nu am nimic împotriva faptului că vrei să devii medic... sunt medici în familiile reunite... dar gândește-te ce vei face când vei fi repartizată la GHEBOAIA (GHEBOAIA era sperietoarea de ciori pe care o folosea majoritatea părinților pentru a descuraja propriii copii să facă ceva sau să nu facă ceva ...adică să nu învețe... era o amenințare groaznică: «dacă nu înveți, vei fi repartizat la Gheboia», ceva de genul: «unde a înțărcat mutu' iapa...») **unde medicamentele nu ajung, că nu e oraș... poți fi medic foarte bun, dar pacienții vor muri sub ochii tăi...»**”

DORA: „Nu am avut discuții cu ei [părinții] privitoare la viitorul meu sau viața în general... de nici un fel!! **Asta a fost o mare dezamăgire pentru mine.** [...] Cu el [tata] am avut unele discuții privitoare la meserie și **din cauza lui cred că am și ales meseria asta [de medic].** Știu că asta era o meserie foarte bine văzută de el.”

RALUCA: „Nu discutam prea mult despre carieră pe vremea aceea [cu părinții] pentru că, **da [știam], cariera, planurile de viitor pentru universitate, da, o să mă fac profesoară și meseria de profesoară era respectată atunci, îți asigura o poziție socială bună.** [...] Am încercat să combin ce îmi plăcea cel mai mult pe vremea aceea, să studiez limbi străine la universitate [așa mi-am ales facultatea].”

CARMEN: „La mine a fost așa o trecere de la un domeniu la altul, că am terminat [liceu profil real] am făcut [facultate profil uman], masteratul în sociologie și lucrez într-o firmă cu profil industrial. [...] N-a fost pentru mine un scop informatica, dar m-am simțit foarte bine pentru că [...] mie mi se păreau



logice chestiile matematice... nu știu de ce le era lor așa greu să înțeleagă chestia asta pentru mine. [...] N-am excelat la informatică pentru că făceam o programare foarte învechită și mie nu mi-a plăcut chestia asta. N-am învățat și noi să facem o pagină de site, ceva practic. [...] apoi am ajuns să mă întreb] La ce facultate dau? Era foarte târziu să te-apuci de niște... de câteva materii să dai pe parte tehnică. Mi-aș fi dorit chestia asta, pentru că Informatica e pe parte tehnică. [...] **După ce am terminat facultatea mi-am dat seama că unde lucrez nu folosește decât faptul că... știu engleză și mi-a folosit logica pe care mi-am format-o în [liceu profil real].** Trebuia... Am prins foarte ușor niște lucruri pentru că făceam conexiuni destul de repede, fiind profil industrial: să învăț coduri, coduri respective la produse, unde se folosesc, unde se pun și asta m-a ajutat destul de mult să-mi prind... să am capacitatea asta de a înțelege mult mai repede și să fac conexiuni ...”

ALEXANDRA: „...am considerat că dacă merg pe Conservator, în România n-o să am un viitor decât dacă sunt cea mai bună sau așa... **un loc în orchestră e plătit cu 7 milioane jumate.** E puțin, pentru că am spus munca e zilnică de la 5 la 6 dimineața și e mult prea mult.”

• Între educație și piața muncii. Dezvoltare personală

IOANA: „Între timp am făcut, în perioada asta, în ultimii cinci ani, am făcut... facultatea de [profil economic, a doua facultate], dar la [universitate particulară], deci nu cine știe ce, așa, respectiv trei ani, și am făcut și un master [...] în domeniul în care lucrez... [...] **nu înveți contabilitate în facultate, ci numai lucrând după aceea...**”

IOANA: „Am făcut [facultate cu profil economic, a doua facultate] ca să compensez și ca să mă mențin pe postul pe care îl am acum.”

LAURA: „Nu mi s-a cerut [să îmi continui educația sau să mă respecializez] pentru că l-am făcut singură. Și, drept urmare, **m-am înscris pe bani la un curs post-universitar de Management, Marketing și Resurse Umane** la [universitate], curs pe care l-am terminat cu 10. Lucrarea mea finală, adică teza, a fost aleasă ca să fie prezentată în public după examenul final. [...] Investiția financiară am făcut-o eu însămi pentru mine însămi. Și tot ceea ce investești în educația personală sunt bani cheltuiți bine, cu judecată!”

MIHAELA: „**M-am făcut inspector Resurse Umane** că trebuia să fac și cursul, să mă pot ocupa [la primul loc de muncă].”

RALUCA: „[La facultate am învățat] că pot să fac orice-mi pun în minte, că sunt capabilă, dacă am un scop în viață, sunt în stare să-l ating, că sunt inteligentă pentru că pot să obțin multe, [să profit la maximum de] din ceea ce



ANALIZA INTERVIURILOR

mi se oferă, că pot să socializez ușor pentru că totul era nou, nu mai aveam aceiași colegi ca în liceu, deși unii încercaseră și nu luaseră examenul de admitere (în liceu aveau note mai mari ca mine). **Și asta mi-a demonstrat că notele nu sunt lucrul cel mai important...** un examen foarte important m-a ajutat să descopăr cine sunt, să fiu independentă în viață, să-mi conduc singură treburile... unii dintre ei chiar au ratat [în viață]...”

RALUCA: „Da, pentru că așa a vrut tata [am început a doua facultate]. Pe asta am făcut-o pentru că el a vrut. Nu am dat examen de admitere pentru că m-au considerat destul de bună, eu fiind deja absolventă, și **tata mi-a depus toate actele și mi-a spus să mă duc, așa că n-am avut ce să fac, m-am dus. El a plătit. Era o universitate particulară.** [...] Da, [m-a ajutat], pentru că m-a ajutat să mă informez, să întâlnesc mai mulți oameni care fac parte din viața mea acum... **Am învățat despre drepturi și obligații... dar mi-am dat seama că nu e o carieră potrivită [pentru mine].**”

BIANCA: „Da, amândoi [m-au susținut; familia la care lucram în Spania]. [...] Mi-au spus întotdeauna că ei sunt foarte mulțumiți de mine, dar mi-au spus **«ești tânără, nu poți să rămâi într-o asemenea slujbă toată viața»**. Pe urmă, mama și cu tata mi-au tot spus să mă întorc, începuse criza, mi-au spus că și acolo va fi tot mai greu să găsesc ceva, mi-au spus că e mai bine să mă întorc, să stau cu ei, că voi găsi precis și aici ceva de lucru și într-un final am renunțat și la ideea cursurilor respective. Nu avea rost să încep în septembrie și apoi să le întrerup. Cursurile începeau odată cu școala. Depinde de curs. Până la urmă nici nu m-am mai interesat în detaliu pentru că mă hotărâsem să mă întorc.”

MAGDA: „Păi, **nu există cineva care să mă influențeze**, dar citesc... mai citesc cărți și... gen Donald Trump sau despre... despre evoluție, despre autocontrol, despre dezvoltare [...] sunt chestii interesante și mă pun, așa, pe gânduri, câteodată... Acuma chiar știu [...] așa, etapele vieții, cum... când îți pui ceva în minte, chiar să reușești...”

MAGDA: „Da, **din anul III nu le-am mai cerut [bani părinților]**... nu așa, cum îmi dădeau, lunar... îmi place să fiu independentă, și... nu știu, m-am angajat... nu, n-am așa ceva spectaculos, dar viața mea a fost așa... liniștită, fără evenimente majore.”

ALEXANDRA: „Nu ajungeau banii pe care îi primeai de la părinți, un job nu-mi permiteam să-mi iau, pentru că aia însemna să lipsesc de la facultate și am zis că nu pot, și atunci m-am apucat să fac [vânzare de produse cosmetice]. Am început ca reprezentant, acum sunt lider-coordonator, am echipa mea [...], **îmi place ceea ce fac, am un comision cel puțin și acea reducere la comenzi, deci, practic uneori mi le iau gratuit** [produsele cosmetice]. **De aceea m-am implicat mult** și am zis că măcar să fac asta, deci timpul liber care îmi rămânea de la facultate, mă găseai în [diverse magazine] prospectând, abordând



persoane și-mi plăcea. Sunt o fire sociabilă, vorbesc mult, recunosc, și poate asta m-a ajutat să opresc multe persoane și să le dau oportunitatea de a afla ce înseamnă.”

ALINA: „Simt nevoia să-l completez și să-l întăresc [masteratul] cu ceva anume, cu studii din ceva anume. [...] **poate o să fie ceva pe management pentru că asta cu managementul m-am mai tot lovit de ea...** Am și făcut cursuri de management de proiect în toate activitățile mele de voluntariat. Am avut de făcut, de fapt, chestia asta de multe ori și atunci poate o să combin cumva [specialitatea de licență] cu managementul de proiect pentru că se poate și să continui pe chestia asta.”

ALEXANDRA: „În prezent am mai urmat un curs, recunosc, de inspector în resurse umane. **Am zis măcar să știu codul muncii și toate șmecheriile care se întâmplă acolo**, în cazul în care mă angajez să nu mă fraierească ăștia cu salariul, că se întâmplă în foarte multe cazuri, și am zis măcar chestia asta s-o știu. **Prima dată când m-am angajat mi s-au zis atâtea chestii, dar nu am înțeles nimic.**”

CARMEN: „[Ai făcut vreun master?] Da [în Resurse umane?] **am făcut masteratul, [...] am făcut și cursul de inspector resurse umane...** L-am făcut în timp ce făceam masteratul **c-am vrut să întăresc masteratul.** [...] Și-am făcut la Camera de Comerț, am făcut curs de inspectori.”

CARMEN: „[Ai simțit nevoia vreodată să-ți continui educația sau să te respecializezi având în vedere că lucrezi în domeniul [tehnic?]] Totdeauna mă respecializez, dacă am ocazia. [...] **În momentul de față aș vrea foarte mult să învăț niște lucruri care, cred eu, că m-ar ajuta. Niște programe pe calculator și o limbă străină. O altă limbă străină.** Dar n-am timp. [...] Vii deja obosit, terminat. [...] Dar [...] dacă am posibilitatea să învăț să mă trimită la o specializare, m-aș duce fără doar și poate. Dacă am posibilitatea să mă duc la un training, fără doar și poate. [...] **N-aș face-o altă facultate. Aș face un alt masterat.** O altă facultate, nu. În momentul de față să faci o facultate, fără masterat, nu se merită. Ești neterminat... și-atunci, eventual, mă respecializez, dar... fac ori un curs separat, predat de către o firmă autorizată sau de Camera de Comerț, ori un masterat. [Și ce ai mai face [...]?] Management de proiecte. [...] I-am propus de doi ani de zile șefului meu, de exemplu, să colaborăm cu firme ca să atragem fonduri europene. Și el... e super-încântat. [...]. Eu învățând treaba asta, pe lângă ceea ce știu, mă pot duce și eu către... poate să-mi deschid direcția către o firmă care se ocupă de așa ceva... și cum să manageriez proiecte de genul ăsta, la un alt nivel. Pentru mine chestia asta este un plus. **Muncă-n plus, dar e un plus și pentru mine.**”

MIHAELA: „M-am apucat de master acum recent. Acum sunt anul II [în comunicare]. Deci tot ceva legat de job-ul pe care-l am. [...] Am vrut eu. În



ANALIZA INTERVIURILOR

primă fază... din două motive principale: **o dată am zis hai să-mi mai dezvolt un pic cunoștințele în ce privește comunicarea și... PR-ul și, pe de altă parte, am tot văzut colegi mai tineri și nu neapărat mai deștepți decât mine, care făceau master și am zis că dacă pot ei, pot și eu. Și din pură mândrie, am zis că – hai că....**”

ALINA: „Atât de multe făcusem și am avut inclusiv șansa să plec cu colegii mei la workshop-uri [...] [A]m apucat să fac de la fiecare bucățică din departament câte ceva și să văd fiecare cu ce se ocupă **astfel încât să știu per total ce se întâmplă** și să învăț cum funcționează mecanismul în [locul de muncă], care e drumul unei hârtii până la capăt, până ajunge unde trebuie.”

CARMEN: „Sunt asistent manager [...] dar 80% din munca mea face parte din partea comercială. [...] Și-acolo fac de toate. Mi-a spus cineva odată c-ar trebui **să văd jobul ăsta ca pe o imprimantă multifuncțională**, ceva de genul ăsta. [...] un asistent manager de-obicei se spune că face de toate, dar partea extra este partea de ofertare. Eu în mod normal n-ar trebui să mă ocup de ofertarea [produselor], dar sunt anumite domenii neacoperite... comercial.”

IV. PE PIAȚA MUNCII: ÎNTRE REUȘITE ȘI RESEMNARE

Urmărind încercările celor douăsprezece respondente de a-și găsi un loc de muncă, această secțiune exemplifică situațiile, problemele și nemulțumirile cu care acestea s-au confruntat pe piața muncii. Această etapă a fost acoperită în interviuri de întrebări care au vizat dificultățile întâmpinate în căutarea unui serviciu în domeniul de pregătire, primul loc de muncă, relațiile cu angajatorii și colegii, precum și chestiuni legate de promovare sau de schimbarea locului de muncă. Așa cum reiese din citatele de mai jos, răspunsurile participantelor la cercetare se constituie în opt teme mari.

Prima temă, de „căutări și deziluzii” pe piața muncii, urmărește încercările interviuatelor de a-și găsi un loc de muncă în domeniul absolvit, și arată importanța perseverenței, dar mai ales a capitalului social la angajare.

A doua mare temă grupează citate referitoare la atitudinile respondentelor față de muncă, văzută ca: modalitate de avansare socială, dezvoltare personală; aducătoare de satisfacții sau, dimpotrivă, la limita subzistenței. Considerăm aici semnificativă distincția între *atitudine* – înțeleasă ca factor motivațional ce contribuie la stabilirea unor obiective (de exemplu, dorința de independență sau avansarea socială) – și *acțiune* (căutarea propriu-zisă a unui loc de muncă sau chiar deschiderea unei firme proprii).

Cea de-a treia subsecțiune menționează succesele avute de respondente la locul de muncă, dar și compromisurile făcute în special în privința domeniului de angajare, uneori foarte diferit de specializarea din facultate, dar și în ceea ce



privește aspectul financiar.

A patra temă reunește experiențele de muncă în alte țări europene, în căutarea unui stil de viață mai bun atât pentru ele, cât și pentru copii. Două participante la cercetare povestesc dificultățile cu care s-au confruntat în materie de (supra)calificare, cunoașterea limbii țării respective, relații interumane și remunerare.

A cincea și a șasea temă includ neîmpliniri pe termen lung și nemulțumiri ale interviuatelor față de diverse structuri instituționale și sociale. Printre subtemele importante aici, menționăm absența meritocrației, neprofesionalismul angajatorului, dezechilibrul dintre serviciul prestat și remunerație, sistemul românesc văzut negativ prin comparație cu alte sisteme străine, precum și programul stresant la serviciu.

Cea de-a șasea temă urmărește discriminările pe bază de gen (inclusiv hărțuire sexuală), studii sau experiență, cu care participantele s-au confruntat pe piața muncii fie direct, fie indirect.

În ultima subsecțiune, privitoare la planurile de viitor, respondentele își exprimă intenția de a-și continua dezvoltarea personală și profesională, trei dintre acestea plănuiind începerea unor afaceri proprii.

• Căutări și deziluzii

MIHAELA: „Am ratat înscrierea la examenul de titularizare. [...] nu știu ce s-a întâmplat. Pur și simplu, am ratat momentul. Și am zis că, numai bine, o să stau trei luni acasă, vacanță și așa... și încerc din nou în toamnă. Și, la un moment dat prin august, am fost sunată de un domn director de la o fabricuță de la [localitate], care m-a invitat la interviu. Și inițial n-am vrut să mă duc. Interviul pentru un post de secretară. **El cunoștea pe cineva care cunoștea pe cineva care era [...] unde lucra tata.** Și acel domn profesor, știind că eu am terminat Limbi străine și știam engleză și germană, m-a recomandat la amicul lui care era amic cu domnul director. Și acesta m-a sunat și m-a invitat la interviu și, inițial, nu prea știam ce să-i zic până la urmă numai că mă duc. A trimis o mașină din [...] după mine...”

ALINA: „Am început să caut chiar cu puțin înainte să termin [facultatea]. Am început să caut... adică, mi-am pus la punct CV-ul, am aplicat pe toate site-urile posibile cu căutat loc de muncă, am început să întreb lumea în stânga și-n dreapta. Tata la fel; «vezi că am vorbit cu X și dacă...» Așa. [...]. Mi-am dat și eu seama singură ce ar trebui să fac... Deci, efectiv, **asta e singura soluție.** Cel puțin în perioada în care trăim, în zilele noastre, în aniiăștia mai ales cu probleme economice și așa mai departe, cam asta e singura variantă. **Din relațiile pe care le au oamenii pe care îi știi sau mergând efectiv,** nu să



ANALIZA INTERVIURILOR

trimiți o aplicație, un CV și să aștepți un răspuns. [...] [S]imțeam la un moment dat că intrasem în stadiul acela de «Vai, Doamne, nu mai îmi găsesc nimic de lucru!» Și mi-am dat seama că, stai puțin, eu caut numai de câteva luni. Sunt alții care caută de ani și nu-și găsesc și eu mă plâng.”

BIANCA: „Am încercat mult să-mi găsesc de lucru în branșă, mi-am trimis CV-uri, la început la birourile notariale ca secretară, dorindu-mi să pornesc de jos pentru ca să ajung la un nivel care să-mi permită să-mi fac meseria, am încercat la firme pentru postul de jurist, dar n-am găsit absolut nimic. Mult [au durat căutările], câțiva ani. În 2001 [am terminat facultatea]. M-am angajat imediat la [firmă] și între timp tot căutam, dădeam anunțuri în [ziar], Internet-ul se folosea mai puțin pe vremea aceea și tot timpul îmi trimiteam CV-ul și nu am primit nici un răspuns, nici măcar la un interviu nu m-a chemat nimeni. Mi-aduc aminte că era la o firmă la care trebuia să mă duc să dau un examen, nu mai îmi aduc aminte la ce firmă era, am aflat printr-un agent care venea la [firma unde lucram] că firma respectivă caută jurist. La [firma unde lucram] eram operatoare pe calculator, emiteam facturi fiscale clienților. Când am ajuns la firma respectivă pentru interviu, am aflat tot de la agent că, **de fapt, interviul era doar de ochii lumii**, pentru că deja exista un jurist acolo... și așa era protocolul, să facă publicitate, să anunțe postul la ziar... și de atunci mi-am zis că nu mai îmi trimit CV-ul niciunde.”

ALINA: „Imediat după concursul respectiv, **a doua zi am fost sunată de domnul [...] și mi-a propus [stagiul de pregătire]**. [...] [A]cum parcă simt că, nu știu, nu mi s-a dat, așa, pur și simplu; am muncit pentru el, am învățat ceva și oarecum mă simt îndreptățită să fiu aici pentru că, până la urmă... [...] Da, și familiarizată și mi-e mult mai ușor că am luat așa, concursul, deși am avut foarte mari emoții. Și eu a trebuit să dau un concurs pentru că așa cere legea. Aveam foarte mari emoții. Au fost și alți candidați, deci nu am fost singură. N-am luat-o nici un moment ca pe... ok, o să mi se dea mie. Eu, până în ziua concursului, toate probele, eram albă la față. Aveam emoții, nu știu de ce. Tocmai pentru că **oamenii ăștia au așteptări de la mine** și... A fost ok după. Și, efectiv, a fost, nu știu, ca și cum mi-aș fi continuat munca.”

DORA: „După ce am terminat facultatea în vara următoare m-am căsătorit [cu prietenul meu din liceu]. Apoi fratele meu și-a deschis [o firmă]. La început m-am implicat și eu – **era un lucru pe care l-am considerat așa, ca o soluție de rezervă** în cazul în care nu-mi găseam de lucru ca medic. Cu timpul însă m-am detașat, parcă nu aveam ce să mai fac nici acolo...”

SARA: „Nu am prea avut alte greutăți în afara faptului că a fost foarte greu să-mi găsesc un loc de muncă, deoarece angajatorii cărora le-am trimis CV-urile nu m-au contactat... [...] ...cred că ne confruntăm toți cu aceleași probleme momentan, mai ales când vine vorba de găsirea unor locuri de muncă... **cele mai multe dintre fostele mele colege [...] sunt supracalificate pentru meseriile pe care le practică**, din păcate... și au fost nevoite să se mulțumească



cu ce au găsit de lucru.”

RALUCA: „Mi-am făcut propria afacere... distribuitor de fructe și legume. [...] Apoi m-am mutat la București și am început să fac modeling și am fost [animatoare] o perioadă, iar după aceea am promovat produse cosmetice. [...] M-am dus secretară la un avocat, apoi am trecut ca agent de vânzări la [firmă]. Am crescut [profesional]... **Am învățat mult din fiecare job... fiecare a însemnat mai mult decât cel dinaintea lui.** Ca bani, ca nivel, mai ridicat, o provocare pentru mine, progres. Toate în marketing și vânzări. Chiar dacă am terminat facultatea pe care am terminat-o. [...] [următorul job] Asistent manager pentru un vicepreședinte de bancă. Un an. Apoi m-am măritat și am rămas însărcinată.”

ALEXANDRA: „... nu aveam experiență. Eu toată experiența care o aveam era [vânzare produse cosmetice] și să vând produse și să abordez persoane, nimic altceva. [...] **Am mers cred că cel puțin un an de zile la enșpe mii de interviuri,** și toți îmi spuneau același lucru: «Ne pare rău, nu ai experiență.» La un moment dat am zis «dar ce trebuie să fac ca să am experiență? Eu vreau să mă angajez. Cum îmi fac acea experiență?»”

ALEXANDRA: „...Mi s-a făcut un contract pe trei luni, **mi s-a oferit și un training, am apreciat foarte mult chestia asta** pentru că nu orice companie îți oferă training decât pe bani, mai nou [...] Am început să lucrăm, **stresul e mult peste ceea ce am lucrat eu** ca operator înainte, unde aveam un salariu fix și știam ce trebuie să fac. Aveam o pauză de zece minute la celălalt job, în care să mănânc, dar în alea zece minute reușeam să mănânc și să mă delectez. În schimb, aici am patruzeci de minute, douăzeci, douăzeci, dar uneori mănânc un corn cu ciocolată și beau un pahar cu apă. Și-atât. Deci, așa e job-ul construit încât să nu ai timp pentru tine, personal, să-ți iei pauză.”

CARMEN: „Și-am riscat. Exista posibilitatea să nu iau examenul, bineînțeles, dar exista posibilitatea să și pierd interviul. Le-am zis alor mei să-mi dea două luni de zile, să mă țină după facultate și, dacă în două luni de zile nu-mi găsesc de lucru, mă întorc acasă. Ai mei zic «OK». M-am dus la interviu, **la ultimul interviu și am avut norocul că din patru sau cinci fete m-au ales pe mine.** Și așa m-am angajat.”

DANA: „[La magazinul de produse de patiserie] eram vânzătoare-gestionar. Știi, genul ăsta, vindeam produsele, puneam produsele pe raft, făceam casa [...] **Eram ca un hamal, ca un sclav.** Ce nu-mi plăcea [era] că lucram foarte, foarte mult. Și nu lucram opt ore, că eram la șase dimineața în magazin și plecam la trei jumătate, patru. Deci zece ore stăteam în fiecare zi. Și era greu că... **pâinile alea erau grele să le cari, să le ridici, să pui în ladă cu cealaltă** și așa mai departe. Și **lucram sâmbăta și duminica.** Aveam numai două zile libere pe lună și asta mă distrugea. [...] Era foarte greu, eram obosită și mi-era ciudă că



ANALIZA INTERVIURILOR

veneam la cursuri și nu știam să leg două cuvinte. [...] mi-a fost greu. Am rezistat cât am rezistat și după aia am zis «Nu mai pot și ciao. Gata»... Anul II de master vreau să-l fac ca lumea.”

MIHAELA: „Pentru mine toate erau lucruri noi. Când am ajuns acolo, în prima zi de lucru, eu nu știam nimic din ce se făcea acolo. **În primul rând, nu știam ce se întâmplă într-o firmă.** Nu știam că trebuie să mă pontez, de exemplu; adică, tre' să scrii la ce oră ai venit, la ce oră ai plecat. Habar n-aveam că se face așa o chestie. [...] la școală, învățam ce învățam; învățam un fel de a comunica, însă nu am prea reușit să-mi dezvolt competențe din astea de a vorbi [direct] cu oameni străini... care erau ori furnizori, ori clienți, ori – nu știu – din partea autorităților sau...”

MIHAELA: „[A doua încercare de angajare. Primul interviu] Era o firmă destul de bine cunoscută... Era frumos, așa...biroul era frumos – «Cât de rău poate să fie?!» dar m-am simțit foarte prost la interviu pentru că aveam impresia că încearcă amândoi să-mi dovedească că eu **nu sunt destul de bună pentru firma lor.** Și nu m-am simțit deloc în largul meu. [...] Cred că s-a și văzut pe mine că nu sunt prea încântată...”

MIHAELA: „[A doua încercare de angajare. Al doilea interviu] la firma la care lucrez acum [nume firmă]. Nu știu dacă ți se pare cunoscut, dar este... o multinațională din domeniul [...] Căutau asistent manager pentru că s-a dus în concediu prenatal asistenta respectivă. Deci eu trebuia să vin să-i țin locul. Și **mi-a plăcut foarte mult de atitudinea pe care a avut-o doamna care m-a intervievat.** A fost drăguță, a discutat cu mine, așa, de la egal la egal. [...] Și m-a mai invitat la un al doilea interviu, de data asta, cu cei doi domni directori. [...] Ne-am înțeles la un salariu care mie mi s-a părut un pic cam mic, dar totuși era un pic mai mare decât ce aveam la [locul de muncă anterior]. Mai primeam și bonuri în plus și... îmi ziceam «sunt ok ca personalitate cei doi directori; pot să stau lângă ei.» [...] Și...lor le-a plăcut că am avut experiență în domeniu, dar experiența mea în domeniu mi s-a părut doar așa, un punct de start, practic, pentru că îmi dădeam seama că mă dezvolt din ce în ce mai mult acolo. Era o firmă mare, erau mult mai multe lucruri care se întâmplau; mult mai multă lume cu care aveai contact.”

MIHAELA: „Am învățat pe cont propriu, după metodele mele. În momentul în care am rămas și singură, încă... călătoriile se întâmplau, în mare parte, între Germania și România. Și între cele două fabrici din România care existau în momentul acela. [...] Și, cu timpul, s-au diversificat și locațiile noastre de destinație și locațiile de unde ne veneau vizitatori. Și trebuia... nu știu; strategia pe care am adoptat-o eu din prima a fost... «habar n-am cum să trimit lumea în țara cutare». M-am pus și am sunat la ambasada României din țara respectivă și la ambasada țării respective din România.”



- **Atitudini față de muncă**

IOANA: „Nu pot să zic că mi-a fost greu [în serviciile avute] pentru că eu încerc [...] acolo unde sunt [...] eu **lucrez cu plăcere tot ceea ce lucrez**, și atunci nu mi se pare greu, nu pot să zic c-a fost greu [...], nu pot să zic că-i greu... Păi, de exemplu, [primul loc de muncă] nu se poate compara cu restul, că-i cu totul altceva. La societatea cealaltă mi-a plăcut pentru că, cum să zic, **am crescut**, așa, un picuț, știi, am luat din aproape în aproape și **am învățat mult, zic eu, și mi-a plăcut, chiar mi-a plăcut ce am făcut...** la [un alt loc de muncă] cred că nu mi-a plăcut, pentru că ți-am zis de ce... nu mi-am găsit locul, nu mă reprezenta. [...] am avut un program destul de urât, respectiv lucram la [nume firmă] douăsprezece ore, de la zece dimineața la zece seara, și... noroc că erau copiii mari... dar... nici eu, parcă nu mai aveam viață, nu mai vedeam ziua, nu mai vedeam... nu știu, nu, deci acolo chiar că a fost, ăia doi ani mai negri din viața mea, așa.”

LAURA: „Respect autoritatea, fie de valoare, fie nu, pentru că altfel ar fi totul haos! Drept urmare, și șefii se înțeleg bine cu mine: există comunicare bilaterală, nu numai monolog în ceea ce mă privește. [...] **[Am avut] multe satisfacții. Le pot descrie doar prin prisma relației umane.** Nu cred că am fost o învățătoare bună sau că sunt o profesoară bună din punct de vedere al cunoștințelor referitoare la materiile pe care le-am predat sau pe care le predau... știu, însă, SIGUR, că am fost o învățătoare și o profesoară căreia îi PĂSA DE ELEVI! Acum, în ultima perioadă, am învățat despre EPOCHĂ = filosofie care propune suspendarea judecării... și am succes cu elevii la școala unde sunt, abordând o atitudine de non-judecare. Ei sunt elevi, eu evaluez, nu dau «verdict judiciar»...”

MAGDA: „...mă gândesc, da, mă gândesc să evoluez... că n-aș putea să rămân așa, la nivelul ăsta la care sunt... clar mi-aș dori ceva mai mult, și din punct de vedere financiar, dar **deocamdată trebuie să mai învăț...** că mai e de învățat.”

CARMEN: „Trebuia să reușesc cumva să găesc o soluție. Nu știa să mă ajute X, mai dădeam un telefon, dacă știam și eu pe cineva. Partea de logistică, aia chiar n-a avut nimeni cine să mă învețe. Și efectiv am căutat pe internet, am întrebat, am chemat oamenii în birou să-mi facă oferte, am încheiat niște contracte, și asta a fost până la urmă. Pentru că **dacă rămâi blocat în schemă, acolo rămâi. Și... nu evoluezi.** Rămâi blocat în schemă, stagnezi. De fapt, nu stagnezi, involuezi.”

ALINA: „Eu tot timpul am zis că nu știu ce vreau să fac, care ar fi locul meu de muncă ideal, dar **știu sigur că prin munca mea, sau ce fac, prin activitatea mea, vreau să ajut pe cineva.** Să simt că contribui, că sunt utilă și că munca mea are un rost, în sensul acesta. Îmi place la ce fac acum că lucrez cu oamenii



ANALIZA INTERVIURILOR

și, deși toată lumea care aude că sunt secretară are impresia că eu doar trag hârtii la xerox și fac cafea, nu fac chestia asta. Din contră, trag la xerox dacă am EU nevoie să trag la xerox, nu pentru că mă pune cineva.”

ALINA: „Și mi-am dat seama că era, de fapt, așa cam ca un automatism moștenit de la ai mei... [...] «Să muncesc, să muncesc.» [...] Și sunt ok, dar nu trebuie orice și nu trebuie numai ca să am un salariu că, de bine, de rău, eu sunt un caz fericit. Eu stau cu ai mei, sunt din [oraș]. Ai mei pot să mă mai întrețină o perioadă, să-mi termin studiile, să nu știu ce. [...] să aștept până găsesc ceva care să merite să mă duc. Și **dacă nu e neapărat pe domeniul meu, să merite să mă duc să fac treaba aia** și cât o fi să primesc. Ceva care să fie ok pentru început și așa mai departe. Deci să am luxul acesta să-mi permit să fiu un pic pretențioasă când îmi caut de lucru.”

ALINA: „Pot să spun că fac și ce îmi place pentru că fac o chestie pentru care sunt pregătită oarecum, în ideea că mă ocup și de relațiile internaționale, prin diferite proiecte pe care le avem sau, efectiv, că țin eu legătura cu cineva de la ambasada X sau din țara Y sau reprezentantul nu-mai-știi-cui. Și atunci, oarecum, **știu cum să le abordez pentru că e ceva ce am studiat** și... Nu știu. Mă fascinează oarecum chestia asta mică, că eu vorbesc cu persoane care fac ceva foarte important și fain. Sau poate care mie mi-ar plăcea să fac. Atunci nu e o chestiune de rutină și... nu știu, obositoare neapărat.”

ALEXANDRA: „Păi cu un salariu de zece milioane eu nu pot să dau copilului acela de mâncare și tot ce vrea, deci n-are rost să-l fac. [...] N-are rost. Eu vreau pur și simplu un salariu stabil, o familie, un job ok. [...] Nu neapărat să fie job-ul ok, dar **să fie un salariu compensat cu stresul care e la locul de muncă.**”

CARMEN: „Primul lucru, când mi-am luat primul salariu, m-am mutat în chirie. Și asta a fost primul moment când am simțit eu că-s pe picioarele mele, într-adevăr. Și le-am zis [părinților] «nu-mi mai dați de-aici nici un ban, pachete nu-mi mai trimiteți. [...] Nu mai vreau nimic să-mi trimiteți. Mă descurc.» Și... întâmplarea a făcut că mi-am găsit de lucru. **Am vrut independență financiară...**”

CARMEN: „După primul an mi-am luat și eu concediu. N-am simțit concediul. **Am avut mustrări de conștiință că am concediu.** Deci efectiv nu l-am simțit. Mă gândeam «vai, cât o să rămân în urmă, după două săptămâni.» Deci nu m-am bucurat de concediu.”

• Succes sau compromis?

LAURA: „Am fost promovată pe baza studiului. [...] Mi s-a spus la conferința [nume conferință] că eram, în 2000/2001, adică la [treizeci și ceva] de ani cea mai tânără profesoară de [materie predată] cu gradul I din vestul



României...e o informație neverificată pentru că nu m-a interesat să o verific, dar, dacă mi s-a spus, la o conferință de nivel național că e așa, nu aveam nici un motiv să cred că nu era așa.”

MIHAELA: „Aproape mi s-a dublat salariul în decurs de un an jumate. Oricum era perioada aia 2007-2008, când creștea totul, mergea strună, economia bubuia. [...] Nu prea am șanse de promovare. **N-am de unde să promovez în domeniul meu...** adică în domeniul secretariatului. Deja sunt pe cea mai mare treaptă a... în firma noastră. [...] Fără mândrii absurde, dar am luptat mult și cred că sunt destul de bună în ceea ce fac.”

MIHAELA: „Nu sunt secretar-șef că nu sunt șefă peste nimeni. Dar **apartțin de... departamentul conducere. În mod ironic.** Nu conduc pe nimeni, însă. [...] Sunt secretară pe lângă cele mai importante poziții în firmă. Și mai sus de atât, unde pot să mă duc?! Nu prea am unde. În domeniul meu, cel puțin.”

MIHAELA: „În general, prefer să nu mă compar cu colegii mei pentru că șefii mei mă prețuiesc mult prea mult ca să facă astfel de comparații salariale pentru că știu că mulți colegi nu câștigă cât câștig eu; chiar și dintre cei care lucrează de zece ani în firmă. [...] La un moment dat am vrut să plec și nu au vrut să mă lase. Pur și simplu mi-au dat mai mult decât îmi oferea firma cealaltă numai ca să rămân [...] **M-am simțit foarte prețuită în momentul acela. Și încă mă simt.** Era un gest la care nu m-am așteptat. Pentru că știu politica firmei... Nu se dă salariu mare; se dau bonusuri de performanță de două ori pe an în funcție de performanța ta, personală.”

BIANCA: „Păi, am fost deprimată când am realizat că era mai proastă situația decât o lăsasem când am plecat în Spania. Am fost deprimată câteva luni, aș fi vrut să mă întorc, nici nu ieșeam din casă... și așa s-a întâmplat că în luna în care am vorbit cu familia la care lucrasem și care au vrut să mă reangajeze în Spania, a venit chestia cu [firma la care am început să lucrez]. Și atunci am stat și m-am gândit: iarăși plec, iarăși îi las pe ai mei singuri, în plus și [fratele meu] se hotărâse să plece, nu mai știam cum o să evolueze situația în Spania, toți prietenii pe care îi avusesem acolo s-au întors și ei în țară, urma să încep din nou să îmi caut o locuință, și atunci m-am gândit că aici, de bine, de rău, eram la mine acasă, e adevărat că **faceam aici doar jumătate din banii pe care îi puteam face acolo...** și în cele din urmă am ales să rămân aici. [...] Relații cu publicul: vând [obiecte], le promovez, mai țin și contabilitatea primară a șefului, în plus, sigur, nu pot să spun că afacerea o țin eu, o ține el, dar când e vorba de marketing, comenzi, legătura cu eventualii clienți, eu mă ocup.”

MAGDA: „[Mă ocup cu] Marketing online... tot ce ține de marketing, tot. E o firmă multinațională, venită... invitată în 2008, în America înființată, și din 2010 e și în România, da. Și îmi place ce fac. [...] Tot. Adică... îmi place pentru că într-adevăr lucrez cu oamenii, dar **lucrez cu oameni la alt nivel...** adică



ANALIZA INTERVIURILOR

lucrez numai cu oameni cu putere de decizie, manageri sau persoane care pot să ia decizii. Și ce fac? Negociez oferte, negociez promovări, îi consult în luarea deciziilor cele mai bune pentru a-și promova diverse servicii... îmi place. [...] Da... **la toate contractele mele mă gândesc cu plăcere**, dar cel mai cu plăcere mă gândesc atunci când și... acum o să închei **un contract care e în premieră în România... în Europa...**”

ALEXANDRA: „Vreau să continui, e o afacere MLM, întotdeauna va merge MLM-ul, deci îmi place chestia asta și mă implic. Deci **eu nu m-am implicat doar pentru a face o afacere**, eu m-am implicat pentru că voiam produsele alea să vină gratuit și am acel entuziasm, de fiecare dată când ridic coletul.”

CARMEN: „[Din ceea ce faci, ce-ți place?] Întotdeauna lucruri noi. **Sunt provocată totdeauna și-mi place chestia asta. Am și învățat foarte multe.** Când m-am angajat nu știam să trimit un fax [...] Îmi place partea de marketing la nebunie, la nebunie îmi place pentru că iau contact cu toate firmele cu care eu colaborez [...] mă duc să particip la vizite la clienți, să fac prezentări la clienți, delegații, participări la târguri.”

CARMEN: „[...] ce am eu noroc în postul meu. [...] de partea administrativă în orice firmă este nevoie, de partea de logistică în orice firmă este nevoie, de partea de marketing în orice firmă este nevoie. Iar eu deja mă ocup de aceste [...] părți. Și pe lângă faptul că mai fac și partea comercială... este un alt plus. Nu trebuie neapărat să fiu tot pe parte comercială. Pot să mă pun pe parte de producție sau așa mai departe. Dar **lucrurile pe care eu le fac, oricum se cer peste tot.** Pentru mine nu contează domeniul de activitate al firmei. Din contră, pentru mine ar fi mult mai bine pentru că ar fi o schimbare.”

• La muncă în străinătate

LAURA: „În Italia un loc de muncă stabil [...] nu există!!! [...] [În Italia] De la capitolul: ce am fost și ce am ajuns!?! De la **cea mai tânără profă** de [materie predată] cu gradul I, la **spălat pe jos și tăiat gardul viu** și iarba pe 200 de euro pe lună ca să pot cumpăra cărți fetei mele ca să nu întrerupă școala la șaisprezece ani! [...] Iar acum **încerc să îmi refac o carieră** într-un sistem școlar care nu dă doi bani pe predarea [materiei] la școală. M-am înscris la Concursul de Dosare (aici se cheamă GRADUATORIE) pentru învățământ în 2009, când am reușit să o înscriu pe [fiica cea mică] la grădiniță – sistem semi-privat, la maici.”

BIANCA [despre perioada de aproape 5 ani cât a lucrat în Spania]: „Și bună, și... rea [experiența]. Bună pentru că mi-am dat seama că pot să mă descurc singură, că pot să-mi am de grijă, că știu să fiu responsabilă, de fapt, că **trebuia să fiu responsabilă** de ceea ce făceam, părinții erau departe, nu mai aveam cine să mă ajute, și faptul că am cunoscut oameni noi, că am cunoscut o altă cultură,



și rău, faptul că **am rămas singură și că nu vorbeam limba.** [...] Am fost atât de ambițioasă și de motivată, mi-am tot spus că trebuie neapărat s-o învăț, că trebuie să înțeleg ce-mi spun oamenii și să pot comunica cu ei... și **știam că dacă vreau să mă integrez oricât mi-ar fi de greu trebuie să învăț limba.** Și nici nu mai vroiam să rog pe nimeni să vină cu mine la un interviu și atunci am învățat-o oricât de greu mi-a fost și în august am putut să merg singură la interviu ca să-mi schimb locul de muncă și am reușit.”

LAURA: „În rest, simt că reiau frâiele în mână și reîncep să trăiesc. Și asta mă ajută să merg înainte. Acum, la Școala Disperaților, cum o numesc eu, **sunt bine văzută**, iar elevii vin cu plăcere la ora mea. Problema acută este că [materia predată] nu e materie care contează pentru obținerea calificării, pentru că acești elevi devin unii bucătari, unii electricieni și unii turnători, deci... teoretic, dacă un elev nu vrea să vină la ora mea... nu pot face nimic. De aceea am abordat atitudinea «Madre Teresa di Calcutta»... prefer să fiu mai permisivă și să am elevii în clasă, decât să nu vină sau să deranjeze.”

BIANCA: „Da [mă nemulțumeau], și ceea ce făceam [la firmă], și **modul în care se purtau cu mine**, mai ales soția patronului, o femeie parvenită, fără studii, foarte influențabilă, fără spirit de discernământ, jigneau cu mare ușurință, pe urmă îți dădea seama și îți cerea scuza sau nu și le mai cerea, și apoi a fost chestia cu plecatul dincolo... Pe fondul acestor nemulțumiri, împreună cu un coleg care lucra tot la [firmă], fără să ne gândim prea mult am hotărât să plecăm în Spania. Nu știam exact ce ne aștepta acolo, prin ce aveam să trecem, dar asta am hotărât destul de precipitat. Nu mai fusesem plecată din țară, ne-am dat demisia amândoi și am zis că în două săptămâni plecăm.”

LAURA: „Plata orelor se va face la nouăzeci de zile după terminarea contractului care se termină la 15 iunie 2013... deci până în septembrie anul viitor voi pune benzină în mașină cu banii pe care îi primesc sau nu de la soțul meu. Am menținut joia zi liberă, când **merg să predau [...] mopului și măturii și fierului de călcat** acasă la o doamnă în vârstă unde m-a trimis preotul de cartier.”

BIANCA: „Prima dată am avut grijă de o bătrână, adică am avut grijă, mai degrabă îi țineam companie și apoi am lucrat într-un fel de minibar, ceva cum au ei acolo, și trebuia să ajut pe la bucătărie, dar nu mi-a plăcut, n-am stat decât o săptămână și pe urmă am lucrat până la întoarcerea în țară la o familie tânără, având grijă de cele două fete ale lor. Mă ocupam de treburile casei, mă ocupam de fete, le dădeam să mănânce, dar **nu am avut niciodată parte de vreun reproș**, am fost mai mult decât mulțumită în cei patru ani petrecuți la familia respectivă.”



• Neîmpliniri

IOANA: „[P]oate că dacă m-ar fi lăsat la [specializare tehnică], acolo, știi, altfel ar fi fost... [...] deci ca gestionar, ce să zic [...] nu eram folosită [...]. Deci nu făceam, nu făceam mai nimic, nu știu cum... simțeam că nu fac la nivelul la care știu eu, [...] nu mă reprezenta... **nu mi-am găsit locul**... nici ca și ceea ce făceam, ca și meserie, nu știu, așa, și nici material...”

BIANCA: „Da, cred că m-ar interesa, dar mi-ar fi greu să aleg un domeniu care să mă gândesc că pe termen mai lung mi-ar aduce vreo satisfacție. La ora actuală simt că trăiesc de la o zi la alta și nu văd nimic care m-ar putea scoate din starea asta. Mă gândesc, **faci un curs, aduni niște hârtii și nu fac absolut nimic cu ele.**”

DORA: „Am pierdut foarte mult profesional în special, nepracticându-mi meseria. Viața mi-a devenit așa inutilă... Nu prea fac comparații [cu colegii de generație]. Niciodată nu am trăit viața într-o competiție... Dacă ești leneș și nu te privești într-o competiție, e greu să avansezi... Pur și simplu nu fac comparație. Aș fi preferat să fiu mai invidioasă și pe plan profesional și particular. Poate asta m-ar fi mobilizat mai mult în viață”.

CARMEN: „Toți cei care mă cunosc [...] mi-au spus clar: «Tu trebuie să pleci de-acolo pentru că altfel te plafonezi, și ceea ce s-a și întâmplat.» [...] Și asta urăsc foarte mult. Nu-mi place deloc. [...] Mi-au zis să-mi deschid propria firmă. [...] **Numai că eu nu sunt specialist într-un domeniu. Asta este minusul meu cel mai mare.** Nu sunt specialist într-un domeniu: în inginerie, în medicină... Eu știu să îmi dai sucul ăsta și să mă duc să ți-l vând. Și-asta nu m-a-nvățat nimeni. Asta am învățat-o eu.”

• Nemulțumire față de structurile sociale

DANA: „Primul obstacol [în calea găsirii unui loc de muncă] ar fi că **nu se prea găsesc locuri de muncă**, cum să zic eu, [disponibile], nu sunt [disponibile] locurile de muncă din domeniu [științe politice]... pentru că au fost tăiate de la primărie, de la prefectură, de nu știu unde... [...] și după aia, faptul că **nu e meritocrație**, adică nu e cine ar trebui să fie. E cine e nepotul sau cine-i cunoștința lui X. [...] Și ar mai fi încă un obstacol că, poate cei care te angajează, cum mi s-a întâmplat de fapt și mie, nu au răbdare cu tine. [...] Să înțeleagă că, chiar dacă ai terminat o facultate de genul... poate **îți trebuie timp să te acomodezi** cu unele proceduri.”

LAURA: „[În Italia], **societatea se încâlzește** (nu știu care e traducerea exactă pentru ACCANIMENTO TERAPEUTICO) să trateze persoanele care sunt pe ultima sută de metri: adică operații pe cord deschis, de exemplu, la 104 ani. Am



ajuns sa mă gândesc că se folosesc de acești bătrâni ca și cum ar fi cobai: dacă se salvează după experimentul operator pe cord deschis, OK, dacă nu, de asemenea OK, pentru că nici un aparținător de 80 de ani nu ar zice nimic unui medic care a încercat să salveze viața părintelui de 104...”

BIANCA: „Păi [m-a marcat] chiar angajarea mea la [firmă]. Am realizat la o lună-două după angajare că **promisiunile pe care mi le-au făcut au fost mincinoase**. Mi-au spus la început că voi lucra ca operator pe calculator, dar mai apoi ca jurist întrucât firma are nevoie de o asemenea poziție. I-am rugat după aceea măcar în cartea de muncă să îmi treacă o asemenea sarcină pentru ca să pot apoi să mă folosesc de înscrisul acesta pentru o eventuală angajare altundeva, sigur, urmând să-mi reactivez cunoștințele în domeniul juridic, dar angajatorul nu a acceptat să mă ajute în acest fel. Am fost din nou demoralizată. Și în cele din urmă m-am resemnat și am rămas să lucrez acolo încă o vreme.”

BIANCA: „Am învățat să-mi doresc ceva, să muncesc pentru lucrul acesta, să mă lupt ca să-l obțin, dar, din păcate, **nimic nu m-a susținut în dorința asta**. Când agentul acela mi-a zis că nu mai are rost să merg după ce mi-am făcut atâtea iluzii, m-am demoralizat total și mi-am spus că nu mai caut, că nu mai are rost. Nu știu dacă am făcut bine sau am greșit, dar întâmplarea asta a avut un impact mare asupra mea. Te cheamă la o chestie, te pregătești pentru ea, îți faci speranțe și de fapt **totul era o farsă**.”

ALEXANDRA: „Compania te chema la interviu printr-un apel **necunoscut**. Eu aceste apeluri nu le suport și am restricție pentru aceste apeluri, și între timp mă sunau cei de la agenție să îmi spună: «felicitări, cum a fost la interviu?» și eu: «ce interviu?» [...] Deci chestia asta nu mi se pare ok, să mă chemi la interviu cu număr necunoscut.”

CARMEN: „Întotdeauna merge pe ceva ieftin, lasă că merge și-așa, gen românesc, management românesc. Și **se vede de la o poștă diferența între managementul străin și managementul românesc**.”

BIANCA: „Nu, n-am mai căutat [de lucru în domeniul meu], în plus mi-ar fi foarte greu să mă reconectez, în anii ăștia nu am mai avut nici o legătură cu [domeniul juridic], **m-am deprofesionalizat**, și legile s-au schimbat foarte mult, nu mai sunt la curent absolut cu nimic. Și în contextul actual din România nici nu mai pot să visez... N-am cum, **sistemul e așa cum e**, încât...”

ALEXANDRA: „Mă adaptez foarte ușor, sunt genul de persoană care învață foarte repede, bine, dacă îmi arăți [...]. Și asta mă deranjează, că sunt o persoană receptivă, care mă implic și vreau, dar **nu mi se oferă oportunitatea să arăt că pot**. Și asta nu depinde de mine. Și n-am ce să fac.”



ANALIZA INTERVIURILOR

DANA: „Îmi căutam orice [de lucru] și în domeniu și pe lângă. [...] Din octombrie 2012 [caut de lucru]. Și, tot atunci am zis ok, măcar dacă nu-mi găsesc de lucru să fac voluntariat și între timp să caut. Că n-avea sens să stau în casă. Nu suport să stau, să nu fac nimic. Și tot îmi caut de atunci. [...] în momentele alea ești așa de disperată că orice vrei să lucrezi. Am făcut cont pe [...] și acolo aplic... Dar am observat că, deși mă chemau la interviuri, **nu mă mai chemau la al doilea interviu**, deși parcă erau mulțumiți de mine **din cauză că, pentru că am terminat masterul, sunt obligați să îmi dea un salariu mai mare**. [...] Și de asta nu mai pot să mă angajeze vânzătoare. Numai dacă mint eu că nu am terminat școala. Da. Deci asta am observat că am fost la prea multe interviuri la care m-am descurcat foarte bine, în schimb, nu mă mai sunau și... acesta e răspunsul.”

CARMEN: „Eu iau pe cifre ce produce ăsta și ce produce ăsta. Ce salariu are ăsta și ce salariu are ăsta. Iar omul ăsta nu produce, i-am spus. [...] **Ironia este că ăla care produce... Are salariul cel mai mic**. [...] Și a spus că «da, e ghinion că și l-a negociat».”

ALEXANDRA: „Nu este un bonus... enorm în comparație cu cât ai tu target-ul, de exemplu de 5000 de euro, un exemplu zic, tu dacă primești un 70 de euro... care nici ăla nu ți-l primești în luna următoare, ci peste două luni și nu-l primești tot pentru că e o clauză, prin care-l primești jumi-juma...și m-a deranjat chestia asta pentru că nu mi-a zis-o nimeni la început și am zis: «Dar de ce?»... Normal că am comentat toți, nu s-a rezolvat nimic... Acum am semnat un alt contract prelungire mai încă trei luni, **acum se specifică toate aceste detalii pentru că am comentat... măcar atât...**”

ALEXANDRA: „Așa e job-ul construit astfel încât să nu ai timp pentru tine, personal, să-ți iei pauză. Ori **îți iei pauză [de prânz], dar rămâi peste program** și prefer să nu rămân peste program, îmi ajung opt ore acolo și-atunci, în loc să-mi iau pauza frumos într-o cameră de [pauză], îmi iau sandviciul la calculator...să-mi termin ce am de făcut pentru că și aici...”

• Discriminare pe piața muncii

IOANA: „Atunci, știi, nu... nu se ivea și nu prea aveai ce să faci ca inginer... asta era problema pentru că, **în general, femeile erau date afară în primul rând, nu bărbații...**”

IOANA: „Iar muncitorii... și aici este un picuț, știi, chestia aia că ești femeie sau bărbat, știi... pentru că bărbații zic eu că altfel se duceau lângă un muncitor ca să vadă efectiv cum se lucrează sau ce face, pe când **o femeie nu prea se ducea lângă un strungar, lângă un frezor**, lângă un... știi, nu prea îți venea. Noi stăteam mai mult pe la birouri, mai vedeam așa de la distanță.”



DANA: „Cred că el ar avea mai multe șanse să-și găsească decât mine [de lucru]. Și-ar găsi mai repede. [...] Că e băiat. [...] Chiar mi s-a întâmplat cazul ăsta. Înainte să se angajeze [soțul] la [bibliotecă], eu mi-am depus CV-ul la [bibliotecă]. Și, uau, eram preferata lor, tot așa, la interviu. Și, ultima dată, când trebuiau să-mi zică dacă e da sau ba, de fapt au ales un băiat pentru că șefa lor le-a zis să aleagă un băiat pentru că **băieții pot să care cărți și fetele nu.**”

MIHAELA: „Am observat că **părerea mea nu are atâta valoare cât are părerea vreunui coleg de sex masculin.** Inginer sau nu neapărat... orice o fi, e bărbat. [...] Nu, muncitor nu; chiar acum nu. [...] Se pune mai mare preț pe... cum am zis, pe părerea unui bărbat, de exemplu, într-un anumit domeniu. [...] Șeful mă delegă pe mine și cu încă nu-știu-care... colegul fiind bărbat, nu știu, șef de departament sau nu neapărat... și să rezolvăm problema. Și spun eu o chestie, spune celălalt o chestie. [Șeful] are tendința să tragă puțin spre... Deci **trebuie să am eu o dreptate din aia... 100%, de neclintit... [..] Să știu de sute de ori mai bine și să pot dovedi că e de sute de ori mai bună soluția mea.**”

MIHAELA: „Eu îi iau ca atare și **anumite reacții ale [colegilor bărbați] încerc să le ignor.** [...] Se-ntâmplă și celorlalte colege. Chestii de genul... zice «domnișoară» la o colegă măritată și cu copil, dar zice că «e domnișoară până la proba contrarie»...”

MAGDA: „Da [am avut probleme pentru că sunt fată]... Adică, mi s-a părut clar că dacă mă duc... am fost cu un coleg... am fost cu el să negociem un contract... știi... de genul... că a zis, **a zis acel partener că închei contractul ăsta numai că ești tu drăguță...** ceva de genul...”

ALEXANDRA: „Am avut probleme pentru că n-am zâmbit la șef și n-am făcut ce vrea șeful. [...] Adică **n-am purtat o telenovelă de iubire cu șeful,** sau nu i-am acordat atenția pe care o vroia, și pur și simplu îmi vedeam job-ul din punct de vedere profesional: se poate chestia aia și aia, nu mă interesa pe mine că vine șeful, și este parfumat și este foarte bine îmbrăcat, și pur și simplu eu am zis: «eu mă angajez aici să fac asta, asta și asta, dacă-ți convine bine; dacă nu, eu nu am de gând să fac alte chestii.»”

MAGDA: „Păi, dificultățile [de a face carieră în România ca femeie] pentru că trebuie să faci anumite compromisuri, așa cred eu. Și, nu știu, eu nu pot cu anumite compromisuri care trebuie făcute ca să faci carieră pentru că... Da, să accepți, spre exemplu... am prietene... care sunt din diverse domenii, da, și lucrează, și ok, dacă vrei să avansezi, trebuie să ieși la masă cu nu știu cine, **dacă vrei să avansezi, trebuie să nu știu ce...** nu, așa ceva, nu, n-aș accepta.”

CARMEN: „Și am momente de genul ăsta, pentru că am un coleg dificil.... [...] de [peste patruzeci de] ani, care nu acceptă că... **ca și funcție sunt mai mare ca el.**”



ANALIZA INTERVIURILOR

CARMEN: „[Șeful tău a făcut vreun masterat?] **El nu.** [Tu ai făcut?] Eu, da. [În resurse umane?] Da. [Și la interviurile pe post? Te-a rugat strict să evaluezi pe limbă?] Da, și în momentul în care [...] mi-a cerut să-l asist la un interviu... și i-am spus: «Vă rog frumos, lăsați-mă să pun și eu câteva întrebări» și a văzut cam ce întrebări am pus eu și de-atunci mi-a dat voie să mai pun câteva întrebări suplimentare, pe lângă interviul de limbă. [El știe ce-ai făcut tu ca masterat?] Da, știe.”

ALEXANDRA: „Deci mi-ai adus aminte de o femeie, are undeva la patruzeci de ani, [...] a considerat că trebuie să-și găsească un nou loc de muncă ca să-și întrețină familia, pentru că nu mai merge ceea ce mergea, și peste tot pe unde mergea la interviu, deși avea experiență [...], studii [...] și așa mai departe, și tot ce-ți trebuie ca să fii angajat, i se cerea un anumit curs. L-a făcut [...] dar la un moment dat, la un interviu i se spune «Ai copii? / Da. / Păi nu putem să te angajăm. / Păi de ce? / Fiindcă nu poți să fii stresată la locul de muncă, și dacă ai copii...» [...] Sau întrebare de genul la interviu «Ce salariu crezi că am putea să-ți oferim?». Și tu nu spui, din bun-simț, spui «Să fie în balanță cu munca depusă. / A, păi, **noi suntem siguri că salariul pe care noi ți-l oferim, cel de X, nu-ți ajunge.** Și atunci nu putem să te angajăm pentru că ai familie, și nu-ți ajunge salariul». **Femeia are dreptul să spună dacă îi ajunge sau nu salariul, nu-i spui tu că nu te angajăm fiindcă nu-ți ajunge salariul pentru că ai și copii.** Poate femeia voia să lucreze și pe acei 8 milioane pentru că avea nevoie de ei, dar nu-i spui tu că nu o angajezi fiindcă consideri că salariul pe care i-l oferi e prea mic pentru ea. Și am rămas pur și simplu uimită, fiindcă **există oameni care au experiență, deci nu ca mine, și totuși nu sunt angajați.**”

CARMEN: „Mai sunt femei... în domeniile astea [tehnice]. Dar pe posturi de conducere, culmea. Șeful meu e foarte crispat la chestia asta, am observat. E foarte crispat pentru că... el se gândește că **dacă aduc femei în firmă, rămân gravide, dup-aia rămân pe tușă.** El atâta gândește. Stop-cadru. Dar nu te gândești că femeia aia poate chiar... managerial... **Managerial, o duce mintea poate mult mai mult decât pe tehnic,** pentru că tehnicul atâta gândește, partea tehnică.”

CARMEN: „[Povestea că la un moment dat șeful nu te lua cu ei peste... nu știu unde... la târguri sau la clienți în ideea că trebuie... că erai femeie... **singura femeie din echipă și trebuia să-ți plătească separat cazare.**] Da. [...] Iar în momentul respectiv am vorbit cu cineva și mi-a spus: «Cât de mult îți dorești să mergi acolo?» [...] «Extrem de mult.» [...] Pe oamenii ăia nu i-am văzut decât la târguri [...] «Propune-te și singură, să vezi ce spune. Cheltuielile toate. Spune că cu tine nu va avea nici o cheltuială, dar îți dorești foarte mult să mergi acolo». Și-am zis chestia asta. [...] S-a simțit prost. [Șeful?] Da, șeful.”



• Planuri de viitor

IOANA: „[P]robabil că mă voi recăsători, probabil, iar prietenul meu de acum și viitorul meu soț... are o societate, da, și la care îl mai ajut și eu seara, cu una, cu alta. Și pot să spun că-mi place, da... acum el mai zice, că «uite, ce bine era dacă mai erai inginer și dacă mai știai și tu... dacă mai știai și tu un picuț de mecanică»... dar **niciodată nu-i târziu, poate revin, poate învăț din nou,** poate, na... că sunt ruptă un picuț, știi... cum n-am mai făcut mai nimic... mai ales acum după Revoluție, sunt alte standarde, [...] se lucrează pe calculator, e cu totul altceva și atunci sunt ruptă de mecanică, nu...”

DORA: „Apoi am divorțat. Aveam 37 de ani. A fost momentul când pentru prima dată mi-am pus problema că ar trebui să fac ceva ca să-mi câștig în mod independent traiul. Nu știam exact ce – așa că m-am apucat de a doua facultate [tot în domeniul medical]. Asta e foarte mult pentru mine. Nu-mi aduce beneficii materiale imediate. Și modul de a privi viața mi s-a schimbat radical. Acum **mă simt obligată să fac ceva care pe viitor să mă ajute să mă susțin singură.** [...] Nu știu cum să o gestionez [noua meserie aleasă], dar chiar mi-e foarte frică [să nu repet greșeala]. Numai că acum e un altfel de frică, pentru că, dacă aș abandona acum, ar fi doar prin neputință fizică... nu știu dacă nu e aceeași chestie...”

LAURA: „Nu mai fac planuri! Pentru că **planurile pe care mi le-am făcut în ultimii ani s-au dus de râpă!**”

DANA: „...aș face mai degrabă **acțiuni umanitare.** Sunt mai degrabă genul acela care îmi place să fiu aproape de omul care are nevoie de ceva, să-l ajut. Îmi place să ajut oamenii, asta știu că-mi place să fac. Să stau în spatele unui calculator sau, mă rog, în fața lui, aia nu mă încântă. Să stau în fața unui calculator opt ore, nu. Din punctul meu de vedere, **nu așa «salvez lumea».** [...] Chiar dacă nu lucrez în domeniu, pot să-mi găsesc un job care să nu fie în domeniu, dar vreau să fac voluntariat pe... tot felul de organizații și din astea. Pentru că știu că, la un moment dat, o să mă ajute. [...] Și asta se pune ca experiență. Și măcar am și eu un salariu, mă duc la [serviciul mizerabil], dar mai fac și ceva pe lângă și atunci îmi crește [venitul].”

ALINA: „La mine, următorul pas ar fi să-ncerc să-mi găsesc un [stagiul de pregătire] afară, să plec. Nu neapărat să renunț la locul de muncă pe care-l am, poate chiar să le combin cumva, dar **neapărat să prind și un alt fel de experiență** față de cea pe care am dobândit-o până acum.”

MIHAELA: „Deocamdată nici nu mă gândesc la...nu știu, pe un termen foarte lung. Mă văd făcând chestia asta multă vreme pentru că-mi place și mă consider bună în domeniul ăsta. [...] Nu știu cât o să continui. Până o să mă calce pe nervi



la un moment dat, probabil; nu știu, habar n-am. [...] Îmi doresc o familie. Și îmi doresc la un moment dat o viață mai liniștită. [...] **Eu știu că aș primi înapoi un loc de muncă în aceeași firmă, cu același salariu** [în cazul unui concediu de maternitate]. Nu mă tem de chestia asta. Dacă nu mi-ar conveni locul nou de muncă pe care mi l-ar da, aș pleca, m-aș duce altundeva. Nu știu, nu mă sperie deloc.”

MAGDA: „...îmi place ce fac acuma, dar **aș vrea să fac la un alt nivel, mult mai mare**, adică aș vrea să lucrez... probabil că aș vrea să lucrez în București, acolo e piața și acolo e tot ce... sau, de ce nu, în altă țară ? [Unde anume ?] Nu știu, aș vrea... dacă ar exista posibilitatea, încă nu m-am gândit foarte mult, să lucrez la [companie multinațională] în altă țară, în Anglia, nu știu, în America. Da, mi-ar plăcea, da, pentru că e altfel și văzut tot conceptul ăsta de promovare online și... da...”

CARMEN: „Mi-aș dori să fie la un nivel mult mai înalt [...] și **să am, bineînțeles, postul meu de conducere**. Pentru că-mi doresc și eu acea cămăruță, birou, cu pereți închiși... și să am oameni în subordine cu responsabilități și așa mai departe. [...] Sau eventual **să-mi deschid propria firmă**, idee care mă bate de ceva timp. Numai că nu știu încă domeniul. Mă bate gândul, dar e foarte riscant acum să-mi deschid o firmă.”

RALUCA: „[În următorii cinci ani mă văd] independentă, bineînțeles. **Cu propria mea afacere**. [...] În domeniul modei pentru că asta îmi place cel mai mult.”

ALINA: „Mi-ar plăcea foarte mult să [fiu propriul meu șef], **să am eu firma mea**. Dar, acum când lucrez, îmi dau seama cât de greu e să fii [propriul șef] și să îi conduci pe restul. Știam în mare ce înseamnă să coordonezi o echipă și să fii coordonator în general, dar aici e total alt nivel și îmi dau seama că nu e ușor să fii șef.”

ALEXANDRA: „[P]lanurile mele de viitor sunt inițierea unei proprii afaceri. Pentru că, la un job, la un salariu de acest gen, eu nu pot să-mi permit să îmi neglijez familia, să fiu calmă, pentru că la un moment dat urlă pur și simplu, nu mai suporti și să... nu știu... să mă implic. Deci nu-mi place ideea să muncesc ca un sclav pentru companie, să fiu tot eu luată la șapte metri și să mă plătească și prost. **Prefer să am afacerea mea, să lucrez pentru mine, chit că îmi dau duhul, dar lucrez pentru mine.**”

V. ARMONIZAREA VIETII PERSONALE ȘI A CARIEREI: UN IDEAL?

În această secțiune am urmărit felul în care cele douăsprezece participante



încearcă să găsească un echilibru între carieră, profesie, cerințele pe piața muncii și viața personală. Am încercat să vedem pe de o parte ce roluri își asumă femeile (angajată, mamă, soție/parteneră, fiică), iar pe de altă parte am căutat să aflăm dacă se confruntă cu presiuni sociale sau de altă natură, care sunt acestea, în ce măsură viața personală este o piedică în dezvoltarea profesională sau invers și, nu în ultimul rând, ne-au interesat atitudinile femeilor intervievate legate de acest dublu rol. În selectarea citatelor am folosit descriptorii ca „familia, soțul, prietenul, sarcina, copii în îngrijire, cariera” pentru răspunsul la întrebarea „Povestește-mi, te rog despre familia ta în acești ani (de când lucrezi)” și sub-întrebările legate de reușita de a îmbina viața de familiile cu profesia, așteptările familiei, susținerea familiei pentru participantă. Pentru înțelegerea deplină a situațiilor cu care se confruntă femeile intervievate, dar și pentru a evita suprapunerile de text sau informația redundantă, am ales să evităm împărțirea citatelor pe subcategorii și am păstrat citate mai lungi și cu o încărcătură informațională mai mare.

IOANA: „Păi, la facultate, eu m-am grăbit așa un picuț, [...] m-am măritat [...] la sfârșitul anului II [...]. După care m-am mutat cu soțul meu împreună, ne-am mutat la cămin de familiști, și după un an, deci am jucat timp de un an, **după un an am rămas însărcinată și... n-am mai jucat volei...** [...] da, greu o fost cu **[doi] copii mici** și... a fost bine, într-un fel, că programul de lucru am putut să mi-l schimb, respectiv eu lucram de la 6.30 la 14.30 și soțul meu lucra de la 7 la 15.00, cred.. și atuncia **el îi ducea la creșă și la grădi, și eu îi aduceam**, [...] eu le cam făceam, **eu le cam... făceam pe toate**. Da. Bine, și soțul meu... îi plăcea să joace fotbal, și avea zile de fotbal și atunci și eu mă luam cu copiii și [...] și mai stăteam cu copiii pe afară, prin parc, sau pe unde juca el...”

LAURA: „**M-am căsătorit studentă fiind!** [...] M-am căsătorit în anul trei de facultate [...] am avut primul copil, [...] și **am divorțat în anul patru** [...]. M-am recăsătorit după mulți ani... [...] [Al doilea soț] dorește să mă mențină **SCLAVA ISAURA**, și cu cât își dorește mai tare asta, cu atât mă mobilizez mai tare să nu mai fiu SCLAVA ISAURA. De fapt nu ar fi trebuit să ajung așa, dar asta e o altă poveste, care nu merită atenție! [...] **Acum fac salturi mortale și ca să pot merge la școală** pentru că am un soț care desconsideră tot ce nu face parte din propria persoană...”

DANA: „Chiar îi ziceam [soțului] că **noi ne-am ajutat foarte mult să creștem**, să ne maturizăm. [...] Și eu aveam probleme de [imagine de sine] la un moment dat. Și el m-a ajutat să trec peste astea, să am încredere în mine mai mult. Nu prea aveam eu impresia că valorez prea mult. Da, da. Chiar și în anul I de facultate. [...] Îmi plăcea și la școală și cu [numele prietenului] să stau, dar nu mă gândisem la aspectul ăla [la căsătorie]. [...] **[Soțul] mă susține**. Și el s-ar bucura să îmi găsesc ceva de lucru că nu prea ne descurcăm.”

DANA: „Îmi place să gătesc. Caut cu o frenezie așa, rețete pe internet. Acum



vrea să fac eu [mâncare chinezească]. A intrat pe comp că vrea să fac ceva [mâncare chinezească]. Dar chiar e săptămâna asiatică la [nume magazin], deci mă duc să văd ce este pe acolo. [...] E fain, ne înțelegem bine. Doar că e frustrant că el vine de la lucru obosit și eu «Vorbește și cu mine. Am stat toată ziua în casă, n-am vorbit cu nimeni», numai cu mâța m-am jucat și m-am uitat pe la televizor sau mai citesc și după aia mai vreau să vorbesc și eu cu cineva. El e obosit și e aiurea că e și vremea asta afară și îți vine să dormi. [...] Nu suport să stau acasă. [...] **E fain să faci copii, să fii soție, să faci de mâncare. Cred că e fain așa, o perioadă, dar eu mă plictisesc repede. Și n-aș suporta ideea asta, să fii toată ziua acasă, să stau să fac de mâncare și să spăl și să fac curat.**»

DORA: „Din momentul în care am avut un prieten nu mi-am mai văzut viața în mod independent, ci doar în relație cu el... nu că trebuia neapărat să ne căsătorim, [...] de fapt niciodată nu mi-am văzut-o în mod independent ... întotdeauna în relație cu familia! [...] **[Acum] sunt divorțată și nu am copii.** [...] Nu știu [ce așteptări avea de la mine soțul, pe plan profesional]. Nu îmi dau seama pentru că nu aveam nici un fel de discuții... Pe nici o temă. Relația noastră se reducea la rutina zilnică.”

RALUCA: „Bineînțeles că nu [mă susține soțul să am propria afacere], trebuie să fii acasă pentru el și copil [are patru ani]. [...] cel mai mult pentru el contează copilul și copilul are nevoie de mamă, iar dacă mă apuc acum de ceva, n-o să mă implic îndeajuns în viața lui și n-o să fie foarte bine. Cred că am o carieră... Nu ca altele, poate, nu e ușor să crești un copil... nu, nu o carieră, dar sunt sigură că pot să-mi fac o carieră cât ai bate din palme.”

MAGDA: „Nu... adică nu că nu mă susținea [prietenul de care s-a despărțit]... era un băiat, era ok, așa, și mă înțelegeam cu el, da' nu știu, **nu voia să mă știe pe mine mai mult decât el**, cum ar veni... el se complăcea în situația că au părinții bani, știi, era... nu-i prea plăcea lui să muncească și eu.. mă străduiam.. și la un moment dat îmi doream foarte mult să-mi schimb job-ul de la [firmă] și [...] când mi l-am schimbat, atuncia o fost problemă... **Probabil că și asta a dus la [despărțire]... că eu mă axam cu totul pe job** și chiar la mine acum asta e pe primul loc... jobul.”

ALINA: „[Te-ai gândit prima dată să-ți faci o carieră și după aceea la planul...] Nu, nu mi-am pus niciodată problema așa pentru că... consider eu pentru mine – cel puțin eu și viața mea, după cum merg la mine lucrurile – **n-aș putea să zic «gata!» Pun stop la tot și acum ce fac?! Caut să mă căsătoresc și să-mi fac o viață personală și după aia?**»

ALEXANDRA: „Eu sunt genul care consideră că o femeie nu trebuie să stea la cratiță tot timpul, să fie cea care le face pe toate în casă. Bine, are anumite atribuții și așa mai departe, aia nu înseamnă însă că nu am dreptul la cariera mea și la independență financiară. Deci, **eu nu sunt genul de femeie care îmi place**



să fiu întreținută de soț.”

ALEXANDRA: „Dacă aş avea o familie şi un copil, deci eu n-aş putea să-mi întreţin familia. Salariul e mic, când vii acasă te cerţi cu toată lumea [...] şi pur şi simplu ți s-ar sui şi copilul şi soţul în cap. Hai, că soţul mai moare de foame, dar copilul trebuie să crească şi trebuie să-i dai de mâncare. [...] Şi consider că [acum] n-aş putea să fac asta dacă aş avea o familie. [...] Am şi prieten, da' nu locuieşte cu mine, deci nu moare de foame.”

CARMEN: „I-am asigurat [prietenului] mediu propice şi prielnic pentru a-şi duce [proiectul] la bun sfârşit. [Ce-nseamnă asta?] Nu-l puneam la treburi casnice... ţineam totdeauna muzica sonorul minim, avea linişte-n casă, avea mâncărică, avea hăinuţe călcate, spălate, tot ce-i trebuia [...] El mi-a şi spus să facem un copil. Şi i-am spus foarte clar: «Facem un copil, stai tu acasă. Tu lucrezi la stat, eu lucrez la particular. Eu am luat locul unei fete care a rămas gravidă şi a intrat în concediu de maternitate, iar şeful după aceea i-a dat liber.» Mie mi se poate întâmpla acelaşi lucru. În partea particulară, la firme particulare, aşa se poate întâmpla. Eu nu-mi permit luxul să-mi iau un an, doi ani, ți-l dă, şi mai vii o lună-două şi ieşi AFARĂ. Ei trebuie să funcţioneze şi-n momentul de faţă ei nu pot să-şi permită să plătească două persoane, ca să te înlocuiască. Iar în momentul în care vine cineva după mine, acea persoană va prelua sarcinile mele şi va intra foarte repede, c-aşa se face. Intră repede în acel sistem, va învăţa repede, va fi la actualitate cu toate lucrurile. Tu vei ieşi din sistem pentru că un an, doi ani ai stat pe tuşă. Tu nu mai ai îndemânarea pe care o aveai înainte, poate, decât dacă eşti excepţional de bun. [...] Şi de-asta eu am fost puţin reticentă. Şi-mi doresc ENOOORM de mult o familie. Enorm de mult îmi doresc o familie.”



GÂNDURI DE FINAL

Proiectul nostru și-a propus în primul rând să aducă la cunoștința publicului și a unor actori sociali cu putere de decizie în politici publice, la nivel local sau chiar național, experiențele, provocările și obstacolele care pot să apară pe piața muncii și, indirect, în viața personală, pentru femeile cu studii superioare din Banat.

Deoarece acest studiu este mai degrabă exploratoriu și de dimensiuni mici, fiecare temă principală ar trebui cercetată în continuare la scară mai largă, pentru a putea confirma sau infirma unele tendințe. Cu toate acestea, o parte din problemele cu care se confruntă femeile din regiunea Banatului, așa cum apar în interviurile noastre, arată următoarele:

- nevoia de a pune la punct un sistem eficient de orientare în carieră la nivel preuniversitar, corelat cu programele de orientare în carieră la nivel universitar; scopul acestui sistem ar fi să le ajute pe eleve (și elevi) să-și evalueze în mod realist aptitudinile și posibilitățile de a face studii superioare într-un anumit domeniu, astfel încât educația superioară să se poată concretiza în găsirea unui loc de muncă în domeniul respectiv, pe piața muncii din România;
- nevoia de a eficientiza și/sau extinde activitatea unor departamente în cadrul universităților din regiunea studiată, și de a le integra într-un mecanism complex de consiliere și orientare profesională, care să-i ajute pe toți studenții (indiferent de gen) să se orienteze pe piața muncii, de la tehnicile de a scrie a un CV și de a se prezenta la un interviu, până la negocierea unui salariu de proaspăt absolvent și cunoașterea drepturilor la protecție socială; în cadrul acestui mecanism ar trebui să li se ofere studenților consiliere în carieră în contextului unei piețe a muncii dinamice, astfel încât să facă față cerințelor în continuă schimbare;
- eficientizarea relaționării dintre instituțiile de studii superioare, comunitatea locală și piața muncii;
- încurajarea angajatorilor din sectorul privat și de stat să le ofere femeilor cu studii superioare oportunități egale cu cele oferite bărbaților, atât în momentul angajării, cât și în ceea ce privește responsabilitățile ulterioare și promovarea pe poziții de conducere;
- încurajarea angajatorilor din sectorul privat și de stat să asigure stagii de perfecționare și formare continuă, ale căror cheltuieli să fie suportate de angajator;



- introducerea unor amendamente legislative care să le protejeze în mod real pe femeile care își iau concediu de maternitate, mai ales în sectorul privat, unde, așa cum a rezultat din unele interviuri, există riscul ca acestea să-și piardă locul de muncă pentru că angajatorul nu are obligativitatea de a le ajuta să ajungă la zi din punct de vedere profesional, în momentul revenirii lor la serviciu.



